

katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

2.1990

KARI E. TURUNEN	3	Argumenttien vaihtelu
SIRPA KARJALAINEN	4	Muuttuva juhlaperinne
DAN SUNDELL	9	Taide ihmisen henkisenä kehitystienä
URPO HARVA	14	Koulun katsomuksellinen opetus
KIMMO JOKINEN	18	Kulttuurin murros ja identiteetti
ERKKI HAARANEN	23	Eheys - etiikkaa ja logiikkaa
ERKKI PIRTOLA	26	Valmista on
KARI E. TURUNEN	28	Tiedon kolme komponenttia
RIITTA SUURLA	31	Valvetilasi on unta

katsaus

- JULKAISIJA Kriittinen korkeakoulu ry.
- TOIMISTO Kasarmikatu 19, 00130 Helsinki
Avoimna 9—16
Puhelin 624 977
Postisiirtotili 715 56-0
- TOIMITUS Kari E. Turunen, päätoimittaja
Asta Haapalainen, toimitussihteeri
Sini Piippo, toimittaja
- TILAUKSET 100 mk/vuosi, 6 numeroa vuodessa
- IRTONUMEROT 20 mk, Kriittisen korkeakoulun toimisto,
Akateeminen kirjakauppa, Suomalainen Kirjakauppa,
- ILMOITUKSET 1/1 sivua 900 mk, 1/2 sivua 500 mk, 1/3 sivua 350 mk
- PAINO Painotalo MIKTOR Helsinki

KRIITTINEN KORKEAKOULU perustettu vuonna 1968
sitoutumaton, valtion tukema koulutus- ja kulttuurikeskus
aikuisena kasvamisen mahdollisuuksia
myös ammatillisesti suuntautunutta koulutusta
erilaisia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen
aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamita

SIHTEERISTÖ Esko Paakkola (yleissuunnittelu)
Asta Haapalainen (tiedotus, INKA)
Liisa Kiesiläinen (kasvatuskulttuuri)
Terttu Lemström (toimisto, INKA, näyttelyt)
Sini Piippo (esitelmä- ja keskustelutilaisuudet, kolumnipalvelu)
Keijo Tahkokallio (sapattikoulutus)

JOHTOKUNTA Johtaja Tapani Sihvola (puheenjohtaja), kansanedustaja Arja Alho, filosofian lisensiaatti Markku Graae, kasvatustieteen kandidaatti Kauko Komulainen, professori Erkki Lähde, kirjailija Matti Paavilainen, kansanedustaja Sirpa Pietikäinen, lääketieteen lisensiaatti Helinä Siikala, yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Kari E. Turunen, professori Reijo Wilenius

Kriittisen korkeakoulun jäsenmaksu 50 mk/ ainaisjäsenmaksu 400 mk

Katsauksen artikkelien osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli lähde mainitaan.

ARGUMENTTIEN VAIHTELU

Elämä kulkee omaa, vääjäämätöntäkin rataansa. Näin tekee esimerkiksi tekninen kehitys ja siihen liittyvä talouselämä. Mutta yhteiskunnassa elää myös keskustelu, väittäminen ja argumentointi. Keskustelu voi osoittautua vain pintakuohuksi, jolla ihmiset yrittävät sopeutua väkisin muuttuviin tilanteisiin. Mutta keskustelulla luodaan myös suuntia ja ikään kuin haetaan argumentteja, joilla on painoa.

Keskustelussa olennaisimpia ovat tietysti argumentit. Argumentit eivät kuitenkaan ole pelkkiä tosiasiaväitteitä, koska todellisuuteen ei suinkaan orientoiduta vain tosiasioista vaan näkemyksistä, ideoista ja uskomuksista käsin. Argumenteilla tuntuu olevan ikään kuin oma elämänsä. Jonkin aikaa jotkin argumentit ovat painavia kunnes ne menettävät merkityksensä.

Ei ole montaa vuosikymmentä siitä, kun kristilliset käsitykset tai ainkain siitä juontuvat argumentit olivat voimakkaita, erityisesti esimerkiksi kasvatuksen alueella. Tiettyjä kasvatustoimenpiteitä ja perusteluja ei asetettu kyseenalaisiksi. Opettajat ja vanhemmat hyväksyivät ne, jopa oppilaatkin. Pari vuosikymmentä sitten kasvatuskulttuuri alkoi kuitenkin muuttua ja uudet arvostukset ja näkemykset valtasivat alaa — aiheuttaen jopa hämmennystä. Nyt on niin, että monet menneisyyden kasvatusotteet ovat menettäneet argumentatiivisen pohjansa. Ainakaan kristillisesti ei voi kovin pontevasti argumentoida, siinä ei tunne nojaavansa mihinkään annettuun sosiaaliseen voimaan, hyväksytyyn todistelujen perustaan.

Pari vuosikymmentä sitten sosialistiset aatteet nousivat hyvin vahvaan argumentatiiviseen asemaan, varsinkin nuorison keskuudessa. Sosialismi oli kova argumentti jonkin aikaa. Nyt se on lähes menettänyt merkityksensä ja "kapitalistinen järkevyyt" on päässyt ainakin jonkinlaiseen voimaan. Ehkä argumentit lopulta osoittautuvat joko oikeiksi tai vääriksi, mutta joka tapauksessa ehdotonta elinaikaa ei millään argumentilla ole.

Luonnonsuojelu ja siihen liittyvät asiat, esimerkiksi luonnonmukainen viljely, ovat jatkuvasti voimistuneet argumentteina, vastoin monien ihmisten uskoa, aluksi vastoin esimerkiksi "tieteellistä" uskoa ja argumentointia. Maailmanpolitiikan myllerrykset ovat hämmäntäneet jopa poliitikot, ja siitä johtuen Suomen ulkopoliittinen linja on selvästi alkanut joutua tilaan, jossa voidaan joutua etsimään uusia argumentteja.

On jonkin verran arvaamaton ja mystinen juttu, mikä milloinkin kelpaa argumenteiksi. Argumentit eivät pitemmän päälle ole koskaan oikeita, jos ne sitä ovat koskaan esitysaikeenaankaan: ne ovat aina yleistä uskoa, ikään kuin kansan itsensä valitsemaa uskomuslista kohtaloa. Se mikä argumentteja muotoilee ja edes jonkin verran seuloo, on kritiikki ja keskustelu. Siksi niillä on aina itseisarvoa, silloinkin kun ne menevät ajoittain vikaan. Ei ketään — ei edes poliitikkoja — saa päästää tilanteeseen, jossa he yrittävät vaientaa keskustelun. Suomi ei tunnu tässä suhteessa yhtä avoimelta kuin muut Euroopan maat. Olemme kritiikin pelkoisia sekä vastaanottajina että esittäjinä.

KET

MUUTTUVA JUHLAPERINNE

Nykyaikana työ ja vapaa-aika erotetaan sekuntikellon tarkkuudella ja viikotkin numeroidaan. Kauppias voi ilmoittaa toimittavansa tilauksen viikolla 25 tai 44, mutta tavallisessa kielenkäytössä puhutaan juhannusviikosta ja pyhäinpäivän tienoista.

Merkkipäivät ja juhlapyhät ovat tärkeitä merkkipaaluja jäsenettäessä ajan kulumista ja vuoden kiertoa.

Sirpa Karjalainen

FM, assistentti
Helsinki

Vuotuisjuhlien lisäksi vietetään myös elämänsä juhla. Ripillepääsy, avioliiton solmiminen tai ammatin valmistuminen antavat poikkeuksetta aiheen juhlaan. Juhlien viettoon voi suhtautua torjuvasti, mutta kokonaan niistä ei pääse eroon. Joulun tapaiselta suurelta vuotuisjuhla tuskien kukaan voi ummistaa silmiään, ja pyöreitä ikävuosia täyttävä tulee yleensä muistetuksi vasten tahtoaankin. Juhlat muodostavat keskeisen alueen tapakulttuurisamme.

Mistä juhlan tuntee?

Kulttuurintutkijat ovat tehneet lukuisia yrityksiä **juhlan** määrittelemiseksi. Monissa yrityksissä on päädytty itsestäänselvyksiin, kuten "juhla on arjen vastakohta" tai "juhla poikkeaa arkipäivästä".

Ilman yhteisöä ei ole juhlaa. Juhlalla on oma symboli-kielensä, jota ulkopuolisen on usein vaikea tulkita. Yhteisyyden kokeminen intensivistyy juhlassa; osanottaja altistuu normaalia helpommin esimerkiksi poliittiselle tai uskonnolliselle propagandalle. Juhlariittien avulla

korostetaan yhteistä arvo-maailmaa ja samalla vedetään rajaa muihin. Juhla tehdään näkyväksi liputuksella ja valaistuksella — kadut valaistaan, taivaalle ammutaan raketteja ja kodeissa sytytetään kynttilät. Juhlaan liittyy usein kestitystä, samoin toivotus- ja lahjatraditio. Samalla kun juhla heijastaa siihen osallistuvien elämänarvoja, se on myös yhteiskunnan peili: juhlat muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa.

Ajoittain juhlien merkitystä on vähätelty, ja juhlarituaalit on haluttu riisua kaikesta ulkonaisesta koreudesta. Radikaali 1960-luku oli varsin juhlakielteistä aikaa, ja juhlien vieroksunta jatkui pitkien 1970-lukujen joulun kaupallisuutta kritikoitiin ponnekkaasti ja monet viettivät vaihtoehtojouluja ilman kinkkua, kuusta ja lahjoja. Jotkut jättivät ylioppilaslakin hankkimatta, kihlajaisia ei järjestänyt juuri kukaan ja vihille saatettiin astella farkeissa.

Opiskelijavallankumous vuosi 1968 on nähty Ruotsissa selvänä juhlatapojen murroskohtana. Juhlien viettoa ruvettiin pitämään porvarillisena hapatuksena, johon tiedostavan kansalaisen ei pitänyt sortua. Meillä seurattiin ruotsalaisten esimerkkiä. Niukkajuhlaiset ja

rikkaan juhlaperinteen kaudet ovat vaihdelleet aikojen kuluessa. Juhlinnan vähäisyys ja vaatimattomuus on ollut yhteydessä taloudelliseen lamaan, poliittisiin poikkeusoloihin tai aatteellisiin virtauksiin.

1980-luvun kuluessa niin Ruotsissa kuin Suomessakin on ollut nähtävissä käänne juhliä suosivaan suuntaan. Tästä osoituksena ovat viime vuosina lisääntyneet lehtien syntymä-, kihlaus- ja avioliittoilmoitukset. Juhlakupseutuminen on kunniasaan ja uusia juhlatapoja omaksutaan koko ajan. Muotivirtauksia alttiisti seurailevat naistenlehdet tarjoavat kilvan neuvoja joulupöydän kattajille, häihin valmistautuville ja ystävänpäivän viettoa opetteleville.

Juhlaperinteen kerrostumat

Jo lähes vuosituhannen ajan kristinuskon on säädellyt suomalaisten vuotuisjuhlaperinnettä, ja kirkkovuoden pyhät muodostavat edelleenkin juhlakalenterimme rungon.

Kristillisenä aikana talonpojan elinkeinovuosi antoi kehukset juhlakierrolle. Kalendaarijuhlut kuuluvatkin erityisesti maataloutta harjoittavien yhteisöjen tapakulttuuriin. Talonpojalle on ollut tärkeätä tietää, milloin on sopiva päivä tarttua kylvövakkaan ja milloin laskea karja laitumelle. Suurin juhlinnan aihe on ollut sadonkorjuun päättyminen. Suo-

nessa juhla on tunnettu **kekrin** nimellä, ja viime vuosisadalle saakka se oli jouluakin tärkeämpi. Myös häiden vietto sovitettiin sato-
vuoden kierto. Häät olivat merkittävä tapahtuma, mutta muutoin elämänkaaren juhlat jäivät vuotuisjuhlien varjoon.

Kuluvan vuosituhannen alkupuolella kristinuskon tulo aiheutti mullistuksen vuotuisjuhlaperinteessä. Katolinen pyhimyskalenteri nivelti elinkeinovuoden merkkipäiviin. Joissakin tapauksissa kirkko antoi vanhoille uuden, kristillisen sisällön. Entisestä keskitalven juhlasta tehtiin kristillinen joulu. Keskikesän juhla nimettiin Johannes Kastajan päiväksi, ja niin siitä saatiin kristillinen juhannus, vaikka

nykyaikaan asti elänyt tulien poltto ja enteiden katsonta viittaavat sydänkesän juhlan esikristillisiin viettomuotoihin.

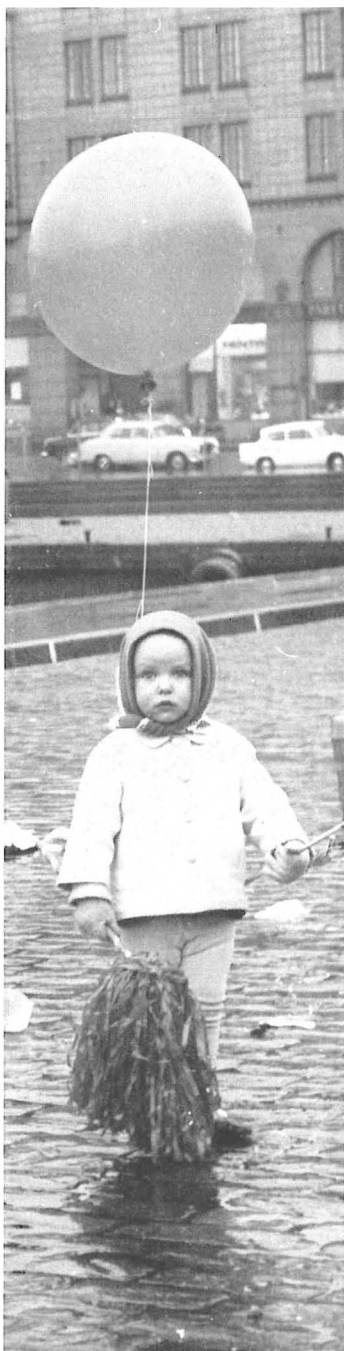
Keskiajan katolinen pyhimyskalenteri kuvastuu yhä suomalaisiin vuotuisjuhliin, vaikka katolinen aika päättyi puolen tuhatta vuotta sitten. Katolisen kirkon vaatimaa paastoa luterilaistuneessa Suomessa ei ole noudatettu yli viiteensataan vuoteen, mutta silti vanhan perinteen voimasta Suomessa yhä mässäillään laskeaisena rasvaisilla ruoilla.

Viime vuosisadan lopulla alettiin määrätietoisesti synnyttää uusia juhlia. Ne eivät olleet enää tekemisissä kirkkovuoden tai satovuoden kanssa vaan kohottivat mieliä isänmaan, kansainvälisyyden ja kodin arvojen kunnioitukseen. Suurmiehet saivat kalenteriin nimikkopäiviä, kansainvälisyyttä edusti työväen vappu ja familistisen arvomaailman ilmentäjäksi tuli äitienpäivä. Uudet merkkipäivät olivat vastaus yhteiskunnan muutoksiin. Suomi oli 1800-luvulla lähtenyt teollistumisen ja kaupungistumisen tielle. Tämä heijastui kaikille elämänaloille, myös siihen, mitä merkkipäiviä ja elämänsäkaaren tapahtumia pidettiin muistamisen arvoisina ja millaisin muodoin niitä vietettiin.

Urbaanin juhla-perinteen ylläpitäjäksi tuli yhtäältä perhe, toisaalta valtakunnalliset organisaatiot kuten kansakoululaitos. Juhlat myös kaupallistuivat. Joulua ja äitienpäivä sopivat esimerkiksi: ne ovat samanlaisesti kodin, koulun ja kukkaron juhlia.

Monien juhlien vieton esikuvat löytyvät Keski-Euroo-

pasta, ja usein jäljet johtavat menneiden vuosisatojen säätyläiskulttuuriin. Miltei kaikki nykyjoulun tunnusmerkit ovat keskieuropaalaista lähtöä — kuusi, piparkakut, joululaulut, lahjojen antaminen ja korttien lähet-

tely. Useat 1900-luvun juhla-muodit ovat peräisin Yhdysvalloista. Sieltä ovat tulleet äitien-, isän- ja ystävänpäivät, ja viime vuosikymmeninä suomalainen joulukin on saanut amerikkalaisia elementtejä. Se punatakkainen ja valkopartainen joulupukki, jota suomalaiset markkinoivat maailmalle omana Korvatunturin pukinaan, on ilmiselvästi amerikkalainen Santa Claus, pyhän Nikolauksen markkinahenkien perillinen. Kaiketi on vain ajan kysymys, milloin anglosaksinen joulusukka kokonaan korvaa kodeissa vierailevan vanhanaikaisen joulupukin, suomalaisen harmaatakin.

Nykyhetken suosikit — polttarit ja ystävänpäivä

Polttareiksi kutsutaan samaa sukupuolta olevien ikäkumppaneiden järjestämiä, pilailuhenkisiä juhlia häiden kynnyksellä. Nimi on väännös saksan kielen häiden aattojuhlaa tarkoittavasta sanasta **Polterabend**, jonka alkuosa merkitsee melua ja hälinää. Saksalaisperäinen nimi lienee omaksuttu meille Viipurin tai Pietarin kautta, mutta itse juhla on välittynyt Ruotsista. Aluksi tapa tunnettiin meillä suomenruotsalaisten keskuudessa, etenkin akateemisissa piireissä. Suomessa on tosin maaseudulla vanhaan tapaan pidetty häidenaattojuhlia, esimerkiksi morsiuksaunoja, mutta näillä kansantavoilla ei ole yhteyttä herraskaiseen polterabendiin.

Ruotsissa 1800-luvun puolivälin tienoilla säätyläisherrojen tiedetään järjestäneen polterabendeja. Kyseessä oli illanvietto, johon kuului runsaasti alkoholia ja uskallettua pilantekoa naimisiinmenijän kustannuksella. Säätyläistytöt omaksuivat tavan vuosisadan vaihteessa. Tyttöjoukko korvasi miesten ryyppäjäiset naamioitumisella ja ohjelmanumeroilla. Avioituvalle ystävättärelle annettiin leikkillisiä neuvoja perhe-elämän varalle. Nämä juhlakäytännöt kuuluvat aikakauteen, jolloin avioliitto oli sekä tunteen asia että taloudellinen järjestely — ja avioliitto todennäköisesti kesti eliniän.

Suomessa polterabend pysyi pitkään tälle vuosisadalle kaupunkilaisena ja suppeiden piirien ylläpitämänä, kunnes 1980-luvulle tultaessa polttarien vieto nopeasti yleistyi ja laajeni kaupunkien ulkopuolelle. Samalla juhla sai uusia piirteitä.

Polttarien nykyisistä vietäjistä suurin osa on asunut yhdessä tulevan aviokumppaninsa kanssa. Kyse ei siis ole varsinaisesti siirtymäriitistä, jossa tyttöjen tai nuorukaisten joukko rituaalisesti

siirtäisi jäsenensä avioituneiden ryhmään. Kuvitelma avioliiton ainutkertaisuudesta on sekin haihtumassa, sillä tiedetään liki joka toisen avioliiton purkautuvan. Silti polttaritapa näyttää yhä vain yleistyvän.

Vaikka vihillä käynti ei avoliitossa asuneen parin elämässä suurta muutosta aiheutakaan, polttareiden vieto osoittaa, että avioliittoa pidetään yhä merkityksellisenä. Samalla korostetaan avioituvan ystävän asemaa ystäväpiirissä.

Entisajan häät olivat koko yhteisön juhla. Yhä vieläkin ne ovat elämänkaaren juhlista näyttävimmät, vaikka nykyaikana avioliitto on puhtaasti kahden kauppa, ei perheiden tai sukujen. Yhä useammin häät järjestetään pikemminkin kahdelle ystäväpiirille kuin kahdelle suvulle. Häiden aattona ystäväpiiri puolestaan muistaa avioituvia polttareilla. Tämä heijastelee ikäkumppanien kasvavaa merkitystä juhlaperinnettä ylläpitävänä ryhmänä. Myös vauhdikas city-ihminen haluaa omistaa ja ylläpitää perinteitä, ja kernaaimmin hän juhlii verstaistensa joukossa.

Ikäryhmä- tai vertaisryh-

mäjuhlan piirteitä on myös toisessa muotijuhlassa, ystävänpäivässä. Vuodesta 1987 helmikuun 14. päivän kohdalla almanakassa on ollut lisäys Ystävänpäivä. Päivää on ehditty monissa yhteyksissä moittia kaupalliseksi huuhaaksi, mutta moitteetkin näyttävät vain lisäävän sen suosiota.

Moni suomalainen tuntee ystävänpäivän englantilaisperäisellä nimellä **St. Valentine's Day**. Sen vieto pohjautuu pyhän Valentinukseksen, 200-luvulla surmatun Ternin piispan muistantaan. Katolisissa legendoissa Valentinus tunnetaan rakastavien ja kihlautuneiden suojelijana. Päivän teema on rakkaus ja symboli sydän.

Englannissa Valentinuksen päivä on synnyttänyt runsaasti känsantapoja ja uskomuksia. Sen vietosta on kuvauksia 1400-luvulta, ja juhlan vakiintuneisuudesta seuraavalla vuosisadalla kertoo se, että Shakespeare viittaa **valentineen** kahdes- ja näytelmässään.

1800-luvulla pyhän Valentinuksen päivä kulkeutui Yhdysvaltoihin, missä se saavutti nopeasti suosiota eritoten nuorison keskuu-

nessa. Lahjarinkama, kortit ja lemmenviestit kuuluvat päivän viettoon. Teini-ikään ehtineet koululaiset mittavat suosiotaan sillä, miten monta valentine-korttia onnistuvat saamaan. Pienemmät tekevät sydänaiheisiä askartelutöitä.

Manner-Euroopassa Valentinuksen päivän vietto tuli yleisesti tunnetuksi vasta tällä vuosisadalla; kirjeiden ja korttien sijasta keskieuropalainen muistaa ystävää kukkalähetyksin. Suomessa juhlan ensimmäisiä viettäjiä on ollut Suomi-Amerikka -yhdistys. Sittemmin myös Sydäntautiliitto, postilaitos ja Suomen Punainen Risti ovat keksineet päivän markkina-arvon. Kukin soveltaa päivän teemoja ja symboleja omiin tarkoituksiinsa. Ystävänpäiväksi ajoitetut tempaukset näyttävät viime vuosina ylittäneen helposti uutiskynnyksen.

Innokkaimmat kannattajat ystävänpäivä on Suomessa saanut kouluikäisistä. 1980-

luvun lopulla päivä on ainakin pääkaupunkiseudun koululaisten keskuudessa saavuttanut melkoista suosiota. Se on tullut tutuksi televisioista, aikakauslehdistä ja ennen muuta Tenavat-sarjakuvista.

Ikäryhmä juhlaperinteen kannattajana

Elämänkaaren juhliin kuuluvalla polterabendilla ja alakkaan vastikään päässeellä ystävänpäivällä ei näytä ensisilmäyksellä olevan paljoakaan yhteistä. Pinnan alta yhteisiä piirteitä kuitenkin havaitsee. Ei ole sattuma, että juuri ne ovat nousseet 80-luvun muotijuhlaksi ja ilmeisesti kasvattavat suosiotaan vastedeskin.

Molemmat juontuvat keskieuropalaisesta tapakulttuurista. Molemmat ovat olleet Suomessakin suppei-

den piirien tuntemia juhlia jo pitkään, mutta vasta 1980-luvulla ne ovat saaneet kaupunkiolioissa laajemman kasvupohjan ja selkeät kannattajaryhmänsä. Molemmille on yhteistä myös se, että ne ovat ensisijaisesti vertaisryhmäjuhlia. Nykyaajan suomalainen oppii miltei vauvapäiksestä elämään ja toimimaan ikätoverien seurassa. Päiväkotit, esikoulu, koulu, opiskelu- ja harrastusyhdistykset synnyttävät ikäkumppanuuteen pohjautuvia ryhmiä, joissa myös juhlaperinne hyvin kukoistaa.

Polterabend ja ystävänpäivä ovat samalla muistutus siitä, että me suomalaiset olemme edelleenkin juhlatuotteja vastaanottavana, emme tuottavana osapuolena. Tämä pätee yhtä lailla kalenterin kuin elämänkaaren juhliin. Vaikka suomalaiset juhlatavat enimmältään pohjautuvat kansainvälisiin esikuviin, ne ovat aina saaneet meillä omaperäisen sovellutuksen. Nykypolttareihin kuuluu usein saunominen, ja illan edetessä viina virtaa kuten suomalaisissa perinnejuhlissa ainakin. Jopa ystävänpäivästä on meillä onnistuttu karsimaan amerikkalainen makeus ja hempeily, ja hyvässä kansanvalistuksen hengessä se on valjastettu palvelemaan yleishyödyllisiä tarkoituksia, terveyskasvatusta ja lähimmäisten muistamista.

TAIDE IHMISEN HENKISENÄ KEHITYSTIENÄ

Taide on ihmisen ja ihmiskunnan peili. Se on dokumentti ihmisestä, ihmisen sielusta ja hänen hengestään sekä siitä yhteiskunnasta, jossa hän elää ja on elänyt. Näin taide aina kautta aikojen on kuvastanut ihmisen sielun ja hengen tilaa ja toimii siten eräänlaisena dokumenttina ihmisen henkisestä kehitystiestä.

Dan Sundell

Kriitikko
Helsinki

*Sinä teit minut äärettämäksi,
sinua miellytti tehdä niin.
Tämän hauraan astian sinä tyhjensit
jälleen ja jälleen ja täytit sen
aina tuoreella elämällä.*

*Tämän pienen ruokohuilun sinä kiidätit
yli laaksojen ja kukkuloiden
ja puhalsit sen kautta aina uusia säveliä.*

*Sinun kättesi kuolematon kosketus saattaa
pienen sydämeni rajat riemuun raukenemaan
ja se synnyttää sanoja, joita ei voi lausua
ihmiskieli.*

R. Tagore

"Joita ei voi lausua ihmiskieli. . ." sanoo runoilija ja lausuu sen kuitenkin julki. Hän sanoo selvästi "Sinä teit minut äärettömäksi. . ." ja jatkaa "Tämän pienen ruokohuilun sinä kiidätit yli laaksojen ja kukkuloiden ja puhalsit sen kautta aina uusia säveliä".

Tässä on taiteen perusjännite: lausumattoman lausuminen julki. Mutta taiteilijan ja runoilijan mielessä on kuitenkin aina varaus: lopullista asioiden tilaa, todellista sieluntilaansa hän ei kykene ilmaisemaan. Siinä piilee taiteen ja ihmisen suuri paradoksi, ihmisen ja hänen taiteensa syvä tragiikka. Korinttolaiskirjeen viisas kir-

joittaja Paavali on ilmaissut saman lausueksan: "Sillä nyt me näemme kuin kuvas-
timessa, arvoituksen tavoin, mutta silloin kasvoista kas-
voinhin. . ."

Aavistus —
kuin harson läpi

Me näemme mutta emme kuitenkaan näe. Ajallisen todellisuuden harha langettaa ikäänkuin harson meidän silmiemme eteen niin, että me näemme tai aavistamme, mutta emme kuitenkaan näe kirkkaasti ja selvästi. Me näemme kuin harson läpi tai niinkuin peilin läpi, vinosti taikka käänteises-

ti. Ja se minkä näemme tai kykenemme ilmaisemaan, on meidän taiteemme, joka aina on vertauskuva. Se on harson peittämä, käänteinen kuva Hänestä tai siitä, joka puhalttaa ruokohuolumme ja saa meidät laulamaan.

Jonkun mielestä perimmäistä todellisuutta tai perimmäistä olentoa ei ole olemassakaan vaan kaikki kaipaus ja kaikki taide onkin vain meidän omaa toiveajatteluaamme, omaa projektioitamme. Onko niin, että tämä harso, tämä taide, onkin heijastusta meidän omasta sieluntilanteestamme, joka kuvastuu harsoon, kankaaseen, tyhjyyttä vastaan?

Mahdollisesti. Kuitenkin sielussamme oleva äärettömyys, kaipaus äärettömän luo, juuri heijastaa tätä äärettömyyttä kankaaseen ja luo siitä kuvan. Näin on, jos luotamme runoilijan sanan.

Ikonista on sanottu, että se on kuva toisesta maailmasta, jota on kutsuttu myös taivaaksi. Se tarkoittaa, että taivas ja maa kohtaavat tässä ikonissa ja että taivas loistaa meitä vastaan juuri siinä. Tämä on kaunis ajatus ja soisin, että todellisuus myös olisi sen kaltainen.

Kun pohdin taidetta ihmisen henkisenä kehitystienä, minun täytyy kuitenkin pitäytyä siihen harsoon, siihen kankaaseen, johon eräs todellisuuden kuva on piirretty ja joka jännittävällä tavalla sijoittuu juuri lausuttavan ja lausumattoman leikkauspisteeseen, jossa näkyväinen kohtaa näkymättömän.

Taide on aina ja on aina ollut heijastuma sisäisestä ihmisestä, hänen ajatuksistaan, toiveistaan, kaipauksestaan ja pelostaan. Tai-

teen tulkitseminen, oikeiden johtopäätösten tekeminen, ei kuitenkaan ole aivan helppoa. Voidaanko ajatella, että abstraktin taiteen syntyminen tämän vuosisadan alussa merkitsee heijastumaa ihmisen ja ihmiskunnan sielullisesta ja henkisestä tilasta ja siinä mahdollisesti tapahtuneesta murroksesta? En muista tavanneeni taidehistoriallisesta tai filosofisesta kirjallisuudesta kovinkaan monta tällaista ajatusta.

Todellisuus loittonee kuin varjo

Haluan hetkeksi vielä palata taiteen ja fiktion leikkauspisteeseen ja yrittää aavistaa jotain taiteen ja todellisuuden välisestä rajasta, taiteen suhteesta todellisuuteen tai niin sanottuun perimmäiseen todellisuuteen.

Keskeinen ja innostava lähtökohta on runoilijan heittäämä ajatus "Sinun kättesi kuolematon kosketus — — — synnyttää sanoja, joita ei voi lausua ihmiskieli" ja siinä piilevä paradoksi. Runoilija yhtä aikaa lausuu sanoja ja ilmoittaa, että niitä ei voida lausua.

Tämän viestin sisältö on kuitenkin selvä. Runoilijan sanat eivät edusta perimmäistä ja sisäistä todellisuutta vaan ovat puutteellinen viittaus siihen. Ne pyrkivät mahdollisimman lähelle totuutta mutta eivät ole totuus. Intialaisista viisaista on kerrottu, että he kun heiltä tiedusteltiin elämän perimmäistä tarkoitusta ja Brahman luonnetta, vastasivat vain sanomalla, että se ei ole niin eikä näin. Kysyjä

saa sitten itse aavistaa, mitä totuus ja todellisuus ovat. Zen-mestarit löivät näsävii- saasti kyseleviä oppilaitaan kepillä päähän lausumatta sanan sanaa. Myös Jeesus vaikenä kun häneltä kysyttiin mitä totuus on.

Mikä on siis taiteen suhde todellisuuteen? Mikä on todellisuus? Miten lähelle totuutta ja sisäistä todellisuutta taiteilija ja runoilija pääsevät, kun he joutuvat tyytymään ajallisiin keinoihin? Mihin taiteilijan keinot lopuvat? Milloin sanat lakkaavat puhumasta ja hiljaisuus alkaa? Mikä on näkemisen ja kuvittelun raja?

Mitä taide on, mitä elämä on? Missä on taiteen todellisuus ja paikka tässä elämässä ja missä on hengen ja Jumalan paikka?

Siihen voi vastata lyhyesti ja ytimekkäästi, että taiteen, hengen ja Jumalan paikka on tässä. Itse todellisuus on tässä ja nyt, kaiken aikaa elettävänä ja läsnäolevana. Mutta kun yrittää puhua tästä todellisuudesta, se pakenee. Se loittonee ja kätkeytyy kuin varjo, jota tyhmyri yrittää vangita. Todellisuus vetäytyy lauseiden ja sanojen väliin. Itse elämä kätkeytyy kuvien ja symbolien taakse, taikka maalauksessa olevaan merkityksemättömään yksityiskohtaan, keltaiseen täplään tai huolimattomasti vedettyyn siveltimenviivaan.

Kiinalainen viisas sanoo: se Tao, joka voidaan sanoin ilmaista, ei ole muuttumaton Tao. Nimi, joka voidaan määritellä, ei ole muuttumaton nimi. Sanat eivät siis tavoita perimmäistä todellisuutta. Se, joka tietää ei puhu, joka puhuu ei tiedä. Houkat puhuvat ja viisaat vaikenavat.

Olen varma, että todellisuutta tulee lähestyä irratiionaalisesti. Kaikki yritykset tieteellisesti kartoittaa sisäistä todellisuutta ja syy-yhteyksiä ovat tuomitut epäonnistumaan. Todellisuus on kuin vesi, jota tieteen verkkoritilä ei pysty vangitsemaan. Pitää olla niinkuin kala, joka uiskentelee vedessä kysymättä mitä se on.

Taide edustaa juuri tällaista asennetta. Se on avoimesti ja rehellisesti subjektiivista, se tuo esille yhden kannan eikä pyri uskottelemaan, että edustaisi muuta kuin pientä säiettä todellisuudesta ja siten käänteisesti kokonaisuutta.

Taide elää elämän keskellä

Todellisuus ja elämä ovat kuin arka ja säikky vapaa eläin, joka ei antaudu vankeuteen. Ne ovat kuin perhosen siipi, jota ei sovi kosketella, jottei sen herkkä puuterinkevyt lentokyky häviäisi. Jos haluaa ymmärtää ja kokea todellisuutta, tulee antautua tasa-arvoiseksi elämän kanssa eikä pyrkiä hallitsemaan ja analysoimaan sitä. Meidän tulee kasvaa luottaen ja uskoen, että kaikki elämä on samanarvoista ja että sen syvempi todellisuus ja merkitys piilevät siinä, että me rakastamme sitä ja haluamme elää. Se edellyttää valppautta ja herkkyyttä elämän edessä. Meidän tulee joka hetki tuntea ja tietää kuuluvamme elämän suureen kuvakudokseen ja meidän tulee syvällisessä mielessä tuntea hengittävämme samoilla soluilla ja kudoksilla kuin kaikki muukin elämä.

Useimmiten elämä kuitenkin soljuu meidän ohitsemme, tai me soljumme sen mukana eteenpäin ajattelemta asiaa sen enempää. Joskus yhtäkkiä havahdumme huomaamaan olevamme siinä ja eläneemme huomaamattamme hyvän elämän. Runoilija Tagore on kiteyttänyt tällaisen kokemuksen eräässä runossaan, jossa hän ajatuksissaan palaa takaisin lapsuutensa viattomuuteen.

Oli päivä, jolloin en ollut valmis sinulle. / Ja sinä astuit sydämeeni minulle outona / ja kutsumattomana niinkuin joku joukosta, / oi Kuninkaan, ja painoit iäisyysleimasi / moneen elämäni haihtuvaan silmänräpäykseen.

Ja tänään, kun sattumalta vilkaisen ympäristöäni, / löydän sinettisi tomuun siroteltuna, sekaantuneina / arkipäivän ilojen ja surujen muisteloihin / sekä unohdettuina.

Et kääntynyt ylenkatseella pois tomun / lapsellisista leikeistä, ja askel, jonka / kuulin kisapaikalla, on sama, joka kaikuu / tähdestä tähteen.

Tällainen viattomuus, täynnä merkitystä ja elämänläheisyyttä, on myös eräs taiteen tunnusmerkki. Taide on osa elämää, kiinni siinä. Hyvälle taiteelle on aina tunnusomaista, että se elää jättevästi ja kiinteästi yhdessä elämän kanssa. Merkityksellinen taide on aina ikään kuin elänyt omaa elämänsä toisen elämän keskellä ja rinnalla ja näin ollen paras taide on kuin itse elämä, väkevä ja vakuuttava.

Samalla tavoin hyvä taiteilija on aina myös aito ja todellinen ihminen, eräällä tavalla myös viaton ja tiedostamaton kuin "yksi näistä pienimmistä". Taide ei välttämättä aina ole opittu elämänasenne ja ilmaisu. Se on usein luontaista ja itsestäänselvää, kasvamista yhdessä elämän kanssa.

Taiteen keskeisiä ja tärkeitä tunnusmerkkejä on viattomuus, tiedostamattomuus. Kiinalainen viisas toteaa sattuvasti: "Kun jokainen taivaan alla tietää kauniin kauniiksi, on rumakin olemassa. Kun jokainen tietää hyvän hyväksi, on pahaakin olemassa."

Elämässä viattomat ja yksinkertaiset asiat ovat usein kauniimpia ja parempia, koruttomat ja viattomat, hyvää tahtovat ihmiset suurimpia. Näin sana käy toteen: Viimeiset tulevat ensimmäisinä ja ensimmäiset viimeisinä.

Kun kaikki näkevät kauniin kauniina niin kauneus karkaa kuin arka eläin ja hakeutuu uuteen piiloon. Se paljastuu uudesta katkostaan ensimmäiseksi viatomille ja yksinkertaisille vaeltajille, taiteilijoille. Kun yhä useammat taas vähitellen havaitsevat kauniin kauniiksi, verkko kiristyy herkin elämän ympärille ja sen olo käy tukalaksi. Näin taide kehittyy ja hakee yhä uusia muotoja.

Merkityksellisin ja kaunein taide tulee aivan lähelle elämää sitä kuitenkin jäljittelemättä eläen omaa elämänsä. Ludwig Wittgenstein on pohdiskellut taidetta tältä kannalta ja toteaa Yleisissä huomautuksissaan: "Ei voisi olla mitään merkillisempää kuin nähdä joku ihminen aivan yksinkertaisessa arkiaskareis-

saan, kun hän uskoo, ettei kukaan havainnoi häntä. Kuvitelkaamme teatteria, jonka esirippu nousisi ja näkisimme ihmisen yksin huoneessaan kulkevan edestakaisin, sytyttävän savukkeen, istuutuvan jne. niin että näkisimme ihmisen yhtäkkiä ulkoapäin niin kuin emme voi koskaan muulloin häntä nähdä: jos näkisimme ikään kuin elämäkerran luvun omin silmin — tämän täytyisi olla kaameaa ja samalla ihmeellistä. Ihmeellisempää kuin mikään, mitä runoilija voisi antaa ihmisten näytellä tai puhua näytämöllä. Näkisimme itse elämän. — Mutta senhän näemme joka päivä, eikä se tee meihin pienintäkään vaikutusta! Kyllä, mutta emme näe sitä tässä perspektiivissä. Näkisimme elämän Jumalan taideteoksena, ja sellaisena se todella onkin huomion arvoinen, kuten jokainen elämä, kuten kaikki asiat. Kuitenkin vain taiteilija pystyy esittämään erillisen asian niin, että se vaikuttaa meistä taideteokselta."

Mahdollisuus viattomuuteen

Viattomuus on aina taiteen ja taiteilijan suurin koetinkivi. Jokainen taiteilija elää aina kriittisessä ja vaarallisessa suhteessa omaan luovaan viattomuuteensa, erityisesti siksi, että taiteella on myös aineellista arvoa, joka punnitaan rahassa. Taiteilijan elämän suuri kriisi piilee tavassa, jolla hän on ratkaisut suhteen omaan viattomuuteensa ja taiteensa rahalliseen arvoon. Näin hän aina myös tasapainoilee viattomuuden ja prostituution

välillä. Hyvä, suuri taiteilija on yhtä aikaa molempia: hän on viaton ja prostituoitu.

Henkisenä kehitystienä taide suo ihmiselle ja taiteilijalle mahdollisuuden kehittyä viattomaksi tai säilyä sellaisena. Taide johdattelee meitä aina kohti uusia kauneuden ja henkisyyden elämyksiä. Se osoittaa meille elämän suunnan ja sen syvän sykkeen, jossa elämä itse syntyy ja jakautuu yhä uusiin muotoihin.

Taide koettelee herkkyytämme elämän edessä. Se vaatii meiltä valppautta ja totuudellisuutta ja syvällisessä mielessä se myös kehoittaa meitä kunnioittamaan elämää. Taide opettaa meitä katselemaan elämän läpi ja näkemään aineellisen verhon taakse, siihen ykseyteen, jossa elämä kohtaa itse itsensä.

Taide — sisäisen todellisuuden peili

Taiteen historia on kertomus ihmisen historiasta, ihmisen hengen taipaleesta läpi elämän, läpi oman aikakautensa moraalisen ja sosiaalisen todellisuuden. Taide paljastaa meille ihmisen kyvyn katsella itseään, herkkyytään ja valppauttaan suhteessa omaan kohtaloonsa ja aikaansa.

Taide on ihmiskunnan sisäisen todellisuuden peili. Se on sekä peruutuspeili että ikkuna tulevaisuuteen. Katselemalla taidetta ymmärrämme oman asemamme tässä maailmassa. Ymmärrämme myös, miten aikakauden aatteelliset virrat

vyöryvät eteenpäin, ja saatamme aavistaa, minkälaisia kohtaloita ihmiskunnalle on varattu.

Taide on myös yksittäisen taiteilijan peili. Jos ajatellaan esimerkiksi Rembrandtin monia omiakuvia, voimme havaita niissä eräänlaisen uteliaisuuden oman elämän edessä. Hän katsoo peiliin kysyäkseen omaa identiteettiään, katselakseen itseään silmiin, löytääkseen oman sielunsa peilistä vastauksen elämän ahdistukseen.

Taide on tarkka havainnoitsija, sillä taideteoksessa ajallinen kohtaa ajattoman kuten ikonissa maallinen tai vaallisen. Taiteilija tekee itsestään muotokuvan jossaakin elämänsä kriittisessä tilanteessa ja tyhjentää oman sielunsa ahdistuksen tauluun. Se on hetken välähdys ja totuus, pakottavan tilanteen sanelema. Mutta juuri tämän teon kautta taiteilija piirtää oman katoavan hetkensä ikuisen muistiin. Tällainen taideteos on ikään kuin paradoksi, koska siinä ohikiitävä hetki saa ikuisen kantavuuden, sillä kuva säilyy ja kantaa tekijän hetken tuskan, huolestuneen katseen ja silmäkulman välähdysten jälkipolvien nähtäväksi. Tässä yksityinen kohtaa yleisen, hetki kohtaa ajattoman, saa suuren kantavuuden ja osoittaa vertauskuvallisesti, että kokonaisuus ja ajattomuus koostuvat pienistä yksityisistä hetkistä. Näin taiteilijan tai hänen mallinsa kasvot voivat edustaa koko ihmissukua, ja ihmiset eri aikoina maalausta katsolessaan voivat nähdä siinä omat kasvonsa, omat silmänsä, oman otsansa huolestuneen rypyn.

Taide antaa ymmärrystä

Taiteesta voi löytää omat kasvonsa toisen käden piirtäminä ja ihminen voi tämän havainnon kautta tajuta kuuluvansa suurempaan kokonaisuuteen. Taide voi selvittää hänelle hänen omat piirteensä, se voi kirkastaa hänen olemuksensa tai valuttaa kauneuselämyksen hänen ylleen. Saman ilmiön kohtaa myös musiikissa ja kirjallisuudessa. Taide johdattaa lempeästi meitä eteenpäin oman yksityisen kohtalomme polulla. Uudet kokemukset ja elämykset avautuvat meille toinen toisensa jälkeen, mutta ei kiirehtien eikä harppoen vaan kasvaen ja lisääntyen. Ja välillä voimme pysähtyä ja antaa katseemme levätä tutussa maisemassa. Se voi olla 1800-luvun romanttinen vuoristomaisema Caspar David Friedrichin tapaan, taikka arkisempi Cezannen provencelainen maisema, tai vaikkapa Edelfeltin suomalainen saaristomaisema.

Hetken katseltuamme ja ihailtuamme voimme taas kääntyä takaisin polulle ja jatkaa matkaamme. Olemme ehkä tietoisempia siitä, että koko ajan kuljemme maisemassa, jonka yksityiskohdat näemme.

Mitä voimme ymmärtää, kun katselemme taiteen muuttumista ja tyylien vaihtumista aikojen saatossa? Mitä periaatteellista abstraktin taiteen läpimurto vuosisadan vaihteessa kertoo ihmiskunnan henkisestä tilasta?

Miksi esittävä kuva hitaasti hajoaa palasiksi ja lopulta kokonaan katoaa? Mikä on

tämä uusi tajunnan säie joka hitaasti syntyy ihmiskunnan tietoisuuteen?

Abstraktin taiteen murros ei ole mikään yksityinen ja irrallinen tapaus. Vuosisadan vaihteen tienoilla koko vanha sääty-yhteiskunta häviää ja työväenluokka saa tunnustetun ja tasa-arvoisen aseman, naisen asema muuttuu, psykologinen ja psykiatrinen tutkimus havaitsevat alitajunnan ja ihmisen viettielämä saa tieteellisen vahvistuksen.

Tässä muutosprosessissa tapahtuu totaalinen perspektiivin muutos. Asioita ei enää katsella ylhäältä alas vaan tämän jälkeen myös alhaalta ylös ja vaakasuorassa, tasa-arvoisesti. Alitajunnan tulo tietoisuuteen on prosessi, joka on verrattavissa taskun kääntämiseen nurin niin, että henkilökohdaiset tavarat paljastuvat kaikkien silmille. Vatsaontelo leikataan auki ja sielu paljastetaan.

Miltä sielu sitten näyttää, kun ihminen on viilletty auki? Luultavasti se on juuri abstraktin maalauksen tai veistoksen näköinen, kiehtova, mielenkiintoinen ja kaunis.

Abstrakti ja nonfiguratiivinen taide tarkoittaa sitä, että ihminen tekee matkaa oman sielunsa syövereihin tai oman henkensä yläilmoihin. Hän on astunut ratkaisevan kynnyksen yli. Hänestä on tullut sanan varsinaisessa mielessä täysikasvuinen. Abstrakti taide ei enää käytä vertauskuvia niinkuin perinteinen esittävä taide. Abstrakti taide toteaa, se luo sielun suoraan kankaalle ja tulee ilmaisuksaan lähelle näkymätöntä maailmaa, taivasta, josta uskonnot ovat puhuneet.

Monet ovat suhtautuneet abstraktiin taiteeseen kriittisesti. Usein kuulee valitettavan, että asianomainen ei pysty "ymmärtämään" mitään jokin taideteos esittää, kun se itse asiassa ei esitä mitään ulkonaista motiivia. Teologian ja uskontojen piirissä on myös eriaviä mielipiteitä siitä, onko Jumala persoona vai näkymätön, muodoton henki. Rintamalinjat kulkevat suurin piirtein samalla suunnalla. Esittävä vai ei-esittävä? Persoonallinen vai abstrakti?

Itse voisin kuvitella, että Jumala on suuri taiteilija, baskeri päässä. Hän maalaa mieluiten abstrakteja maalauksia luotuaan tämän hienon maalauksen, jonka keskellä nyt olemme mutta jonka pinta on päässyt vähän rapistumaan.

Alustus Kriittisen korkeakoulun kesäseminaarissa Mikkelissä vuonna 1989

KOULUN KATSOMUKSELLINEN OPETUS

Kun uskonnonvapauslaki tuli voimaan v. 1922 oli tsaristinen valtiokirkkoideologia vielä voimissaan. Kirkko pysytettiin monin sitein kytkettynä valtioon. Liberalismi oli vielä silloin heikosti juurtunut eikä se ole myöhemminkään viihtynyt hyvin suomalaisessa maaperässä. Ehkä Suomen liittyminen yhdentyvään Eurooppaan tuo sille pakosta suotuisamman ilmapiirin.

Urpo Harva

emeritusprofessori
Lohja

Jos uskonnonvapaus olisi otettu täydestä, uskonnonopetus olisi poistettu valtion kouluista, kuten on tehty esim. Ranskassa, Englannissa, Hollannissa ja USA:ssa, tai kielletty ainakin tunnustuksellinen opetus. Uskonnonvapaus merkitsi vain sitä, että kirkkoon kuulumattomien ei ollut pakko osallistua uskonnonopetukseen. He saivat osallistua koulun yleiseen uskonnonopetukseen, joka miltei poikkeuksetta oli luterilaista. Kirkkoon kuuluvien oli pakko panna lapsensa uskonnonopetukseen. Tästä pakosta vanhemmat saattoivat kuitenkin vapautua eroamalla kirkosta.

Vuosikymmenien varrella jotkut uskalsivat uskonnonvapauden nimissä vaatia tunnustuksellisen opetuksen poistamista, mutta heidät leimattiin kommunisteiksi tai kirkon, jopa kristinuskon vihollisiksi. Huomattavin ilmaisu uskonnonopetusta vastaan oli 49 sivistyneistöön kuuluvan henkilön eduskunnalle osoittama Puheenvuoro v. 1967. Sen allekirjoittajista oli 11 professoria ja 9 kirjailijaa.

Sitten seurasi miltei rikkuamaton hiljaisuus.

Kun koululait tulivat eduskunnan käsittelyyn 1980-luvulla elettiin poliittisen konsensuksen kulta-aikaa. Älymystö oli vaiti. Sitä ei näyttä-

nyt kiinnostavan, minkälaisesta katsomusopetusta kouluissamme annetaan.

Nykyiset koululait hyväksyttiin eduskunnassa yksimielisesti. Ei yksikään kommunisti edes ehdottanut tunnustuksellisen uskonnonopetuksen poistamista, vaikka kommunistinen puolue on aina sitä vastustanut.

Tunnustuksellinen uskonnonopetus on yhtenäiskoulun idean vastaista, koska se johtaa oppilaiden karsinointiin.

ET:n asema on heikko

Uskontokuntiin kuulumattomille oli opetettava uskonnonhistoriaa ja sivistysoppia, nykyisin ET:tä, elämänkatsomustietoa. Kun alkuajoina miltei kaikki kuuluivat kirkkoon ja siitä eronneita katseltiin karsain silmin, jäi heille tarkoitettu aine retuperälle. Sitä ei opiskellut juuri kukaan. Tälläkin haavalla yleiseen luterilaiseen uskonnonopetukseen osallistuu 97 % oppilaista, vaikka kirkkoon kuuluvia on vain noin 90 %. ET:tä opiskelee vain alle 20 % siihen oikeutetuista.

ET:n asema on kurja syistä, joista kirjoitin Kanavassa (5/1988). Se olisi huomattavasti parempi, jos ET olisi

määrätty pakolliseksi aineeksi uskontokuntiin kuulumattomille. Sivistysvaliokunta piti mahdollisena tällaista määräystä, mutta sitä ei otettu lakiin ilmeisesti siitä syystä, että kirkko tahtoi saada luterilaiseen opetukseen mahdollisimman monta uskontokuntiin kuulumatonta oppilaista.

ET tuli ankaran kiistelyn ja kritiikin kohteeksi. Ateistit katsovat, että sen tulisi palvella heidän tarpeitaan eli olla ateismin opetusta. Näin se ei kuitenkaan tee, sillä se on heidän mielestään kirkon etuja palvelevaa uskonnonopetusta ja peiteltyä kristillistä aivopesua, joka loukkaa raskaasti ateisteja. Jos ET pysyy tällaisena tai muuttuu tällaiseksi, ateistit uhkaavat valittaa kansainvälisiin instansseihin. Näin he ovat aikaisemmin tehneetkin uskonnonhistorian ja siiveysopin takia, josta jätettiin valitus YK:n ihmisoikeuskomissiolle.

Riideltäessä ET:stä on vedottu myös YK:n julistuksiin ja suosituksiin, mutta niiden tulkinnasta ollaan kovin erimielisiä.

Kirkon kasvatusasiain keskus katsoo, että ET:n nostaminen tasa-arvoiseen asemaan uskonnon rinnalle katsomuksellisenä oppiaineena on vastoin YK:n henkeä. Minun ymmärtääkseni YK pitää uskonnollisia ja ei-uskonnollisia katsomuksia (belief) tasa-arvoisina.

Joka tapauksessa tilanne on se, että jos on kolme johonkin rekisteröityyn uskontokuntaan kuuluvaa oppilasta, heille pitää antaa oman uskontunnustuksensa mukaista opetusta heidän huoltajiensa sitä vaatiessa. Sitä vastoin koulu ei saa antaa minkään ei-uskonnolli-

sen elämänskatsomuksen mukaista opetusta erityisenä aineena.

Mitä on katsomuksellinen opetus?

Katsomuksellisella opetuksella tarkoitetaan elämänskatsomuksen tai maailmankatsomuksen opettamista. Elämänskatsomus on käsitys ihmisen elämän tarkoituksesta ja arvosta, kärsimyksestä ja kuolemasta, moraalista hyvästä ja pahasta. Usein siihen liittyy kannanotto Jumalan olemassaoloon. Maailmankatsomus, johon aina sisältyy elämänskatsomus, on kokonaiskäsitys maailmasta, mm. sen alkuperästä.

Kristinusko ja marxismi ovat maailmankatsomuksia, humanismi on vain elämänskatsomus.

Tieteellinen ateismi, joka pyrkii osoittamaan vain, että Jumalaa ei ole olemassa, ei ole elämänskatsomus.

Tunnustuksellisella katsomusopetuksella tarkoitetaan, että ei tyydytä vain antamaan tietoja katsomuksesta, vaan yritetään saada oppilas myös omaksumaan se.

Tunnustuksenmukaisella uskonnonopetuksella tarkoitetaan, että esim. luterilainen opetus eroaa selvästi ortodoksisesta.

Ateistit katsovat, että ateismi on myös elämänskatsomus. Usein sitä nimitetään sekulaarihumanismiksi tai uskonnottomaksi humanismiksi.

Kirkkohistorian professori Pentti Laasonen, joka ilmeisesti edustaa kirkon kantaa, on sitä mieltä, että ET:n pitää palvella vain

ateistien ja muiden uskonnottomien tarpeita.

On kuitenkin ilmeistä, että eduskunta ei tarkoittanut ET:tä tällaiseksi aineeksi.

Tasa-arvo vaatii, että kun koulussa saa antaa uskonnollista katsomusopetusta, pitää saada antaa myös ei-uskonnollista katsomusopetusta.

Vaatiessaan uskonnotuksen säilyttämistä kirkko vetoaa siihen, että kristinuskolla on maassamme huomattava yhteiskunnallinen ja kulttuurinen merkitys. Mielestäni myös humanismilla ja marxismilla on tällainen merkitys.

Huomattava merkitys demokraattisessa yhteiskunnassa on myös sillä, minkälaista katsomusopetusta kansalaiset haluavat. Humanistit ja marxilaiset eivät ole vaatineet elämänskatsomuksensa opettamista erityisenä aineena. He eivät tunne itseään syrjityiksi, vaikka tällaista opetusta ei annetaakaan. Mutta ateistit tuntevat itsensä syrjityiksi, jos koulussa ei ole ateismin opetusta.

En näe mitään perustetta siihen, että tällaista opetusta ei anneta.

Mikä on ET:n tehtävä?

Käytännössä on kuitenkin ylivoimaista antaa kovin monenlaista katsomusopetusta erityisinä aineina. Eräs ratkaisu on, että perustetaan oppiaine, jossa käsitellään useita katsomuksia. Eduskunta tarkoitti ET:n tällaiseksi aineeksi. Sivistysvaliokunnan mukaan "elämänskatsomuksen perusteet opetetaan ja elämänskatsomuksen

muodostamiseksi tarpeelliset tiedot ja valmiudet annetaan elämänkatsomustietonimisen oppiaineen muodossa". Siinä annetaan "objektiivisesti ja tunnustuksettomasti tietoja eri maailmankatsomuksista ja eri maailmanuskonnoista". ET:ssä oppilasta ei saa ohjata "omaksumaan mitään tiettyä katsomusta."

Perustuslakivaliokunta katsoi, että ET tällaisena aineena ei ole uskonnonvapauden vastainen.

ET tarkoitettiin uskontokuntiin kuulumattomille, ei uskonnottomille, kuten usein virheellisesti väitetään.

Pekka Haaviston (vihr) lakialoite, jonka allekirjoittajina on 19 kansanedustajaa useista puolueista, ehdottaa, että myös uskontokuntiin kuuluvat saisivat valita ET:n uskonnon sijasta. Se nostatti entistä kovemman riidan ET:stä. Ateistit vastustivat sitä jyrkästi. Kimmo Sundströmin mielestä aloitteen toteuttaminen johtaisi ET:n tuhoon. ET kristillistyyisi, eivätkä vapaa-ajattelijat voisi enää sallia lastensa osallistuvan tämän oppiaineen opetukseen.

Myös kirkon taholta on Haaviston aloitetta vastustettu päinvastaisesta syystä. ET ei sovi uskontokuntiin kuuluville siksi, että "aineksia käsitellään uskonnotton humanismin ja osittain ateismin pohjalta", väittää Kirkon kasvatusasiain keskus.

ET:n opetuksen ylitarkastaja Pekka Elo on jyrkästi torjunut sekä väitteet ET:n kristillisyydestä että sen ateistisuudesta.

Haaviston aloite on saanut myös runsaasti kannatusta. Suomen Humanistiliitto jätti opetusministerille sitä tukevan adressin, jossa on liki

4000 allekirjoittajaa. Muutam poliittiset järjestöt kannattavat sitä. Vähemmistö ET:n opettajien yhdistyksessä on aloitteen kannalla. Enemmistö katsoo, että aloitteen hyväksyminen lisäisi eriarvoisuutta. Kirkkoon kuuluvat saisivat valita tunnustuksellisen uskonnon opetuksen tai tunnustuksettoman ET:n, kun taas ateisteilla ei ole lainkaan katsomuksensa mukaista opetusta.

Vanhempain kasvatusoikeus

Aoitetta on perusteltu mm. vetoamalla vanhempain kasvatusoikeuteen. Ei ole kuitenkaan päästy yksimielisyyteen siitä, mitä YK tällä oikeudella tarkoittaa. Haaviston aloitteen kannattajat katsovat, että tämä oikeus toteutuu silloin, kun vanhemmat saavat valita minkä tahansa koulussa olevan katsomuksellisen aineen. Kirkon edustajat kieltävät tämän selittäen, että kasvatusoikeus toteutuu silloin, kun vanhemmat saavat lapselleen oman katsomuksensa mukaista opetusta. Kun vanhemmat ovat omasta tahdostaan esim. luterilaisen kirkon jäseniä, he haluavat lapsilleen luterilaista opetusta.

Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä eräät vanhemmat ovat eronneet kirkosta saadakseen lapsilleen ET:n opetusta.

Yleiskristillinen kasvatusasiain neuvottelukunta selittää, että kirkkoon kuuluvat vanhemmat ovat sitoutuneet antamaan lapsilleen oman kirkkonsa tunnustuksen mukaisen kasvatuksen.

Tämä on totta. Kirkkolaki velvoittaa heidät siihen.

Mutta se ei velvoita heitä vaatimaan kristillistä koulukasvatusta.

Perustuslakivaliokunnan mukaan uskonnonvapaus edellyttää periaatteessa, ettei uskontokuntaan kuuluvia pitäisi pakottaa uskontokuntansa mukaiseen opetukseen. Uskonnonvapauslain 9 § ja hallitusmuodon 8 ja 9 § eivät kuitenkaan nimenomaisesti takaa kirkkoon kuuluville oppilaille oikeutta vapautua uskonnon opetuksesta.

Jan Löfström katsoo, että yksilön katsomusvapaus on luovuttamaton oikeus, jota hän ei saa eikä voi luovuttaa jollekin yhteisölle. On arveluttavaa velvoittaa vanhempia panemaan lastaan katsomusopetukseen silloin, kun se vastaa vanhempien toivomuksia (Aamulehti 11.12.89).

Sekä perustuslakivaliokunnan että Löfströmin mukaan koululakimme eivät toteuta täysimääräisesti uskonnonvapautta.

Ateismi on tehtävä oppiaineeksi

Kuvaamiani ristiriitoja voidaan lieventää perustamalla ateismi-niminen oppiaine. Kuten näimme kirkko kannattaa sitä.

Ateismia saisivat opiskella kaikki tai vain uskontokuntiin kuulumattomat. Jos ateistit pelkäävät, että ateismi kristillistyyisi, kun uskontokuntiin kuuluvatkin saisivat sitä opiskella, suljettakoon tämä mahdollisuus pois.

Pahin riidan aihe saadaan tällä tavalla poistetuksi.

Katson että ET pitää säi-

lyttää sellaisena kuin sivistysvaliokunta ehdotti. Sitä saavat opiskella kaikki.

Kirkossakin on ihmisiä, jotka eivät ole uskovaisia ainakaan sanan vahvassa merkityksessä, mutta jotka eivät ole myöskään ateisteja, vaan esim. agnostikkoja. He saattavat haluta lapsilleen ET:n opetusta. On myös etsijöitä, jotka ovat kiinnostuneita erilaisista, esim. itämaisista katsomuksista, ja jotka voivat haluta lapsilleen avaraa katsomusopetusta eli ET:tä.

Kun ateistit saavat oman aineensa, heillä ei liene enää aihetta hyökätä ET:n sisältöä vastaan, kun heidän ei tarvitse sitä opiskella. Tälläkin osalta tilanne rauhoittui.

Jos kirkko vastustaa ET:n avaamista kirkon jäsenille, taistelu jatkuu. Mutta kirkolla ei ole enää aihetta vastustaa ET:tä sen arvopohjan vuoksi, kun tehdään selväksi, että ET:n arvopohja ei ole uskonnon humanismi eli ateismi, vaan yleisinhimillinen, kuten Pekka Elo on osoittanut. Kirkon taholta onkin myös todettu, että tällöin ET:llä ja uskonnonopetuksella on paljon yhteistä. Olennaisen eron sanotaan olevan vain siinä, että uskonnonopetus on tunnustuksenmukaista ja tunnustuksellista, mitä ET ei saa olla.

Katsomusopetuksen vaihtoehtoja

Jos halutaan suurempia muutoksia voidaan tehdä näin:

1. Poistetaan kristillisestä opetuksesta tunnustuksenmukaisuus ja tunnustukselli-

suus. Opetus on yleiskristillistä.

Olen osoittanut, että luterilainen opetus ei ole enää pitkään aikaan ollut tunnustuksenmukaista (Uskonnon ja etiikan opetuksen vaihtoehtoja. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. 1977) Myös sen tunnustussellisuus lienee heikkoa. Näin väittää mm. Suomen kristillinen liitto.

2. Kielletään kaikki tunnustuksellinen opetus. Ateismikaan ei saa olla tunnustuksellista, mitä kaikki ateistit eivät ole vaatineetkaan.

3. Poistetaan kaikki katsomuksellinen opetus.

Tätä on kuitenkin vaikeaa perustella. Nykyaikana lapset elävät katsomuksellisesti kaoottisessa kulttuurissa. Tämä on tutkijoiden mukaan yhtenä syynä siihen, että yhä useammat lapset joutuvat hunningolle ja rikosten poluille. Lapsen oikeuksiin kuuluu myös oikeus saada kasvattajiltaan selkeät arvot ja normit elämänsä tienviitoiksi.

Päädyn siihen, että ET:tä on tehtävä kaikille yhteinen aine, kuten Suomen Humanistiliitto vaatii.

Euroopan neuvoston mukaan valtiolla on oikeus antaa kaikille katsomuksellista opetusta, kunhan se tapahtuu ilman indoktrinaatiota eli alistamatta henkilöä käsittelyyn, jonka tarkoituksena on systemaattisesti muuttaa hänen vakaumustaan ja ajattelutapaansa.

ET:tä olisi melkoista hyötyä uskonnonopetukselle, koska siinä ei tarvitsisi käyttää tunteja niiden asioiden opettamiseen, jotka opetetaan ET:ssä. Sellaisia asioita, joita nyt opetetaan sekä uskonnossa että ET:ssä, ovat

ainakin monet etiikan kysymykset sekä vieraat uskonnot, joita pitää kummassakin aineessa käsitellä objektiivisesti.

ET:tä kaikille yhteinen aine

Huomattavin ateistimme Erkki Hartikainen ja uskonnonopetuksen ylitarkastaja Olavi Aula ovat yhtä mieltä siitä, että ET:tä ei voi tulla kaikille yhteistä ainetta. Hartikaisen mukaan kirkon vaikutusvalta on niin suuri, että ET:tä tulisi kirkon etua palveleva aine. Aulan mielestä ateistit pelkäävät aiheellisesti, että kirkko dominoisi ET:n sisällöstä päätettäessä.

Minäkin tiedän, että kirkolla on suuri vaikutusvalta. Sillä on perustuslakimme takaama monopoliasema, kuten kommunistisella puolueella on Neuvostoliiton perustuslain antama monopoliasema ainakin vielä tätä kirjoitettaessa.

Pidän kuitenkin mahdollisena kirkon dominoivan aseman heikkenemistä. Jos vihreän liiton voima kasvaa, kommunistit pääsevät keskinäisistä riidoistaan, Humanistiliiton toiminta vahvistuu, älymystö kiinnostuu koulujemme katsomuksellisesta opetuksesta, liberalismi voimistuu ja jos tehdään kanteleita kansainvälisiin instansseihin.

Näyttää ilmeiseltä, että koulujen työskentelyä haittaava kiistely katsomusopetuksesta vie koululakien muuttamiseen. Se onkin luonnollista, sillä nämä lait ovat olennaisilta osiltaan olleet voimassa 68 vuotta, jona aikana yhteiskuntamme on huomattavasti muuttunut.

KULTTUURIN MURROS JA IDENTITEETTI

Mitä kulttuurille on tapahtumassa?

Tämä kysymys on viime aikoina nousut tämän tästäkin esiin niissä keskusteluissa, joissa on pyritty ymmärtämään oman aikakautemme luonnetta. Mitään selkeitä ja yksiselitteisiä vastauksia ei aina-kaan toistaiseksi ole annettu, mutta siitä ollaan kohtalaisen yksimielisiä, että yhteiskunnan ja kulttuurin tila ei ole entisellään. Lisäksi uskotaan, ettei tätä uutta voida lähestyä perinteisin käsittein ja teorioin.

Kimmo Jokinen

tutkija
Jyväskylällä

Vaikka aikakauden luonnetta pohdittaessa liikutaan usein laajalla kentällä, voidaan kulttuurin modernisaatiota käsittelevät analyysit tiivistää Wolfgang Welschin tavoin kahdeksi laajaksi perusnäkemykseksi. Kulttuurin kehitys voidaan hahmottaa joko lisääntyvänä yhdenmukaistumisena tai vaihtoehtoisesti lisääntyvänä erilaistumisena. Kehityksestä mahdollisesti aiheutuvien ristiriitojen katsotaan niin ikään olevan ratkaistavissa kahdella tavalla, joko hyväksymällä kulttuurin moninaisuus tai turvautumalla erilaisiin integraatiostrategioihin.

Eroosioteoriaa voidaan pitää yhtenä laajimmista mutta silti käytännönläheisimmistä nyky-yhteiskunnan diagnooseista. Sen lähtökohtana on väite, että kehittyneet teollisuusyhteiskunnat ovat irtaantumassa niiden yhteydessä tähän saakka esiintyneistä esiteollisista normeista, arvoista ja elämäntyyleistä. Perinteiset luokkajaot, ammattikuvat, perhe- ja identiteettimallit ja sukupuoliroolit rapautuvat, ja näiden sidosten löystyminen lisää ihmisten valinnanvapautta elämäntapaa ja identiteettiä koskevista kysymyksissä. Mutta sama kehitys merkitsee myös elämänmuotojen yhdenmukaistumista ja uusien yhteis-

kunnallisten pakkojen syntymistä: on kulutettava, koulutettava itseään, sopeuduttava työmarkkinoiden ja ammattikuvien muutoksiin, muutettava paikkakunnalta toiselle ja niin edelleen. Joka tapauksessa entisten perustojen murentuessa ja traditioiden paineiden löytyessä ihmisen oman, yksilöllisen minän merkitys korostuu ja uusi tapa hahmottaa elämää ja itseään tulee mahdolliseksi, mutta myös välttämättömäksi.

Kohti uusia identiteettimalleja

Kulttuurisen eroosion näkökulmasta tulee näin helposti pohtineeksi myös sitä, mitä lapsuudelle ja nuoruudelle tai yleensäkin ihmisen identiteetille on tapahtumassa. Lapsuutta ja nuoruutta seläläisina kuin ne nykyään länsimaissa käsitetään ei ole esiintynyt kaikissa yhteisöissä ja yhteiskunnissa; oikeastaan vasta taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset 1500- ja 1600-luvun Euroopassa loivat edellytyksen nykyaikaisen lapsuuden ja nuoruuden idean synnylle. Modernien nuorisokulttuurien synty taas voidaan ajoittaa vasta 1950- ja 60-lu-

vulle, jolloin nuorten kulutuskyvyn kasvu, elinympäristön urbanisoituminen ja teknologian kehitys tekivät mahdolliseksi nuorille suunnattujen ja kulttuuriteollisuuden varaan rakennettujen markkinoiden luomisen.

Onkin perusteltua olettaa, että talouden dynaaminen

saakka joutuneet elämään tässä uudessa tilanteessa, eikä heillä juuri ole tuntumaa kulttuurin eroosiota edeltäneisiin aikoihin.

Kun merkitys- ja toimintakonstruktiot moninaistuvat, tilanteet vaihtelevat kiihtyvällä vauhdilla ja ihmiset joutuvat elämään monissa

kin sisältäväksi monisäikeiseksi ja vaikeasti hahmotettavissa olevaksi rakennelmaksi?

Mahdollisuus — tai pakko — oman minän jatkuvaan muovaamiseen voi kuitenkin käydä vähitellen uuvuttavaksi. Perinteiden järkkyminen ja lukuisat tarjolla olevat toiminta- ja tulkintamallit luovat kyllä mahdollisuuksia, mutta lisääntyvät yhteiskunnalliset pakot leviävät kuilua mallien ja niiden käytännön toteuttamisen välillä. Toisaalta kulttuuriteollisuuden tuotteet, esimerkiksi televisio-ohjelmat, tarjoavat jatkuvasti erilaisia tulkintoja nuoruudesta ja siitä, millaista elämä voisi olla. Näin vanhat ratkaisut joudutaan problematisoimaan ja maailmaa aletaan katsoa uudella tavalla: mitä tahansa ei enää oteta annettuna, mihin tahansa ei enää olla tyytyväisiä, uusia asioita kokeillaan ennakkoluulottomasti ja todellisuutta opitaan muovaamaan yllättävilläkin tavoilla.

Työmarkkinoiden vaatimukset, kulttuuriteollisuuden ja kulutuksen elämäntapoja standardisoiva ja yhdenmukaistava vaikutus, jatkuva muutos sekä mallien ja ainakin kuviteltavissa olevien mahdollisuuksien kirjo johtanevatkin hyvin erilaisiin ratkaisuihin, joiden ennakointi on vaikeaa. Todennäköisesti nuoruuden kenttä tulee laajentuneen tulkinta-avaruuden, perinteiden löystyminen ja uusien rajojen takia tavalla tai toisella hajaamaan. Osa nuorista ja nuorisokulttuureista kykenee käyttämään uutta tilannetta hyväkseen ja pelaamaan modernia identiteettipeliä, osa tyytynee perinteisiin ratkaisuihin ja

kehitys ja kulttuurin rapautuminen eivät jätä rauhaan edes ihmisen subjektiviteettia, vaan kulttuurin eroosio tuottaa psyykkisen eroosion. Thomas Ziehe ja Herbert Stubenrauch väittävät, että subjektiiviteetin rakentamisen ehdot ovat viimeisen parin kolmen vuosikymmenen aikana olleet melkoisessa käymistilassa: traditiot ovat murentuneet eivätkä enää tarjoa entisellä tavalla tukeaan identiteetin muotoutumiselle, kun taas mainonta, kulttuuriteollisuus ja mediat luovat suunnattomasti uusia unelmia ja fantasioita, jotka lisäävät ihmisten mahdollisuuksia tulkita itseään ja elämäänsä. Muutos koskee ennen kaikkea lapsia ja nuoria, sillä heidän ovat jo syntymästään

eri elämismaailmoissa kuten kotona, koulussa, päivähoitossa, työpaikalla, ostoksilla ja harrastusten parissa, ei identiteetti synny enää automaattisesti, ikään kuin perinteiden myötä "kaupan päälle", vaan sen rakentamiseen täytyy itse aktiivisesti osallistua. Nuoret ovatkin modernissa maailmassa pakotettuja eräänlaiseen identiteettityöhön, oman minän jatkuvaa testaamiseen, stilisoimiseen ja muuttamiseen. Tämä taas pakottaa pohtimaan käsityksiämme identiteetistä ja sen pystyvyydestä. Onko identiteetti tulkittava staattiseksi, kokonaisvaltaiseksi ja ihmisen koko elämänkaaren läpäiseväksi harmoniseksi jatkumoksi, vai joustavaksi, muutoksille alttiiksi ja katkoksia-

osa luultavasti syrjäytyy ja slummiutuu yhteiskunnan reuna-alueille. On myös mahdollista, että tällaiset tendenssit eivät jää vaikuttamaan ainoastaan nuorten maailmassa, vaan ne tulevat vähitellen laajemminkin länsimaisten kulttuurien keskeisiksi tekijöiksi.

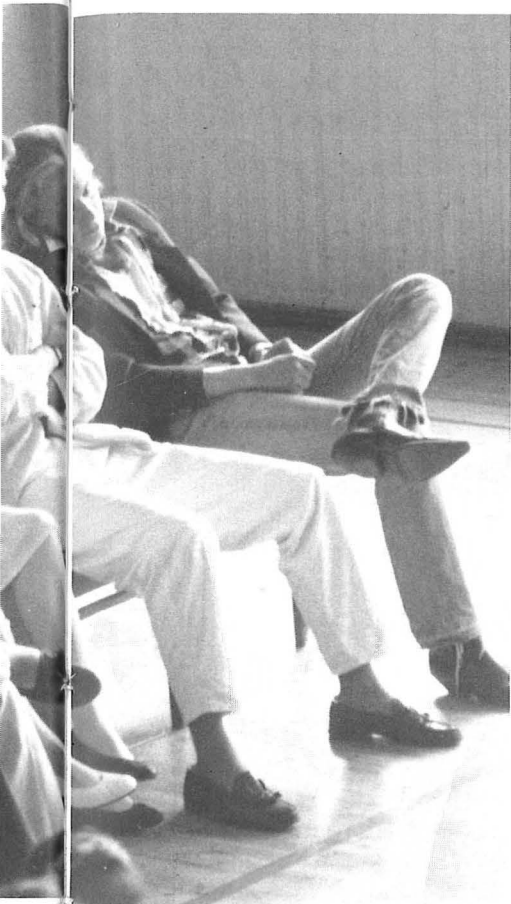
Suomalaiset jälkiteollisessa Suomessa

Mutta miten nämä kansainväliset, lähinnä saksalaisessa ja anglo-amerikkalaisessa ilmastossa kehitellyt konseptiot soveltuvat suomalaisen nuorison, identiteetin ja

kulttuurin analysoimiseen? Esimerkiksi Risto Alapuro korostaa, että Suomi on perinteeltään talonpoikainen maa, ja vaikka pinta, elinkeinorakenne, onkin nykyään samanlainen kuin muissa länsimaissa, sen alla on edelleen toinen pohja kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Saksassa. Siksi teorioiden, viitekehysten ja tutkimusotteiden siirrettävyys Suomeen vaatii ainakin niiden siirrettävyyden edellytysten pohtimista, jotta vältettäisiin teoreettista jäljitelyä.

Nuorisokulttuurien aikakauden voidaan Suomessa katsoa alkaneen vasta 1960-luvulla. Vielä 1950-luvulla ja 60-luvun alussa Suomi oli maatalousvaltainen maa,

jossa vain pieni osa nuorista asui ja eli kaupunkimaisessa ympäristössä. Myös kulttuurihyödykkeiden tarjonta ja kulutus oli niukkaa, ja koska kansainväliset yhteydet olivat heikkoja, eivät ulkomaalaisten nuorisokulttuurien ja kulttuuriteollisuuden tarjoamat vaikutteet helposti tulleet rajojen yli. Mutta 1960-luvulla suomalainen yhteiskunta kävi läpi perusteellisen mullistuksen ja kehittyi maatalousvaltaisesta maasta kaupungistuneeksi ja kansainväliseen kauppaan ja kulttuuriseen vuorovaikutukseen suuntautuneeksi teollisuusvaltioksi. Kun nuorison ostovoima oli lisääntynyt, kulttuurituotteita oli riittävästi tarjolla ja kaupungistuminen sekä

joukkoviestinteen kehittyminen tekivät mahdolliseksi kansainvälisten vaikutteiden nopean tulon maahan, syntyivät kaupallisten tyylien ja muotien vaikutuksesta määrittäneet ja aikuisten perinteisestä kulttuurista irroittautuneet nuorisokulttuurit.

Vaikka ei olekaan mahdollista täsmentää yksityiskohtaisesti, miten nykynuorison arkielämä eroaa heidän vanhempiansa nuoruusajoista, voitaneen ainakin pääpiirteittäin kartoittaa ne tekijät, jotka ovat ominaisia nimenomaan nykynuorison kokemusmaailmassa. Yksi selvä muutos edellisiin sukupolviin on, että monet nykynuorista eivät ole koskaan asuneet maalla tai

muuttaneet sieltä jossain elämänsä vaiheessa kaupunkiin, he ovat syntyneet kaupunkilaisiksi.

Myös kulttuuriteollisuus ja kulutus ovat tärkeitä tekijöitä. Huomattava osa nykynuoren arjesta rakentuu television, rockin, nuorisotyylien, nuortenlehtien, elokuvien, konserttien, katujen ja oman rahan varaan. Vasta nyt siis on astunut esiin sellainen suomalainen sukupolvi, joka on pienestä pitäen sosiaalistunut merkijärjestelmässä, jonka olennaisia osia ovat kaupunkilaisuus, kulutus ja kulttuuriteollisuus sekä jälkimmäisten välityksellä virtaavat kansainväliset vaikutteet. Ihmisen persoonallisuus ei luonnollisestikaan kehity samassa tahdissa yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten kanssa, mutta suomalaisella nykynuorisolla on kuitenkin paljon sellaisia uusia yhteisiä kokemuksia, jotka edeltäneiltä sukupolvilta puuttuvat. Ainakin on aihetta pohtia muutoksen merkitystä identiteetin muotoutumiselle.

Suomalaisen kulttuurin tilaa ja tulevaisuutta pohdittaessa on myös usein esitetty murrosajattelua tukevia näkökulmia. Erik Allardtin teeseissä kolmesta toisiaan seuraavasta yhteiskuntamuodosta tiivistyvät monet näissä keskusteluissa esiintyneet teemat. Hän väittää, että eurooppalaiset ihmiset ja kansat ovat varsin lyhyessä ajassa siirtyneet maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnan kautta informaatioteknologiseen yhteiskuntaan. Suomessakin muutokset ovat olleet huomattavia ja siirtyminen teollisesta elämänmuodosta informaatioteknologiseen on

jo meneillään, vaikka vielä ei ollakaan niin pitkällä kuin Euroopan keskustan maisa.

Parhaillaan väistymässä olevalle teolliselle elämänmuodolle ovat olleet ominaisia kulttuurin yhdenmukaisuuden vaatimus, yhtenäisen kieli ja merkityskoodi sekä kansallisvaltion ja nationalismien ideat. Sen sijaan uudelle yhteiskuntamuodolle antavat leimansa suurten, yhtenäisten ideologioiden ja katsomusten, kuten nationalismi, sosialismi jne. heikkeneminen ja moninaisten, sangen erikoistuneiden koodi- ja merkitysjärjestelmien astuminen niiden tilalle. Käsitys teollisen Suomen yhdenmukaistamis- ja yhtenäistämiskaatimuksesta väistymisestä informaatioteknologisen Suomen moniaineksisten merkitys- ja koodijärjestelmien tieltä sivuaa joiltakin osin eroosioteoreettisia oletuksia identiteetin muotoutumisen uudesta vaiheesta. Suomalaisen nuorison ohella myös suomalainen identiteetti ja kulttuuri saattavat etsiä uusia suuntia, ja ehkä tulkinta uudesta nuorisosta sisältää jotain sellaista, joka voidaan ulottaa koskemaan yleisemminkin kulttuuria.

En ole kuitenkaan varma, kuinka luotettavia edelliset yleisesti suomalaista kulttuuria tai erityisesti nuorisokulttuuria ja niissä tehtävää identiteettityötä koskevat luonnehdinnat ovat, sillä aivan päinvastaisillekin teeseille löytyy vakuuttavia perusteluita. Suomalainen kirjallisuuden kenttä tarjoaa mainion esimerkin. Se on melko yhtenäinen: eri väestöryhmiä yhdistävät kirjailijat ovat perinteisesti kuulu-

neet suomalaisen lukemiskulttuuriin. Väinö Linna, Mika Waltari, Aleksis Kivi ja monet muut ovat tarjonneet merkittäviä lukukokemuksia sekä eliitille että muille. Nykykirjailijoista muun muassa Veikko Huovisen, Eeva Joenpellon ja Antti Tuurin laaja suosio takaa linjan jatkumisen.

Toiseksi kentän arvo maailma on monilta osin sangen perinteinen. Sellaiset kirjat, joista Suomessa tulee painosmenestyksiä, ammentavat aiheensa usein lähimenneisyydestä ja sitäkin kaukaisemmista ajoista, kun taas nykyaikaan sijoitetut kertomukset ovat harvinaisia. Lähimenneisyyden ihannoimiseen liittyy perinteisten roolimallien, naapurivun, rehellisyyden, uskonnon ja ennen kaikkea maaseudun ja työnteon (varsinkin fyysisesti raskaan ruumiillisen työn) arvostaminen. Jos niinkin tärkeä kulttuurin kenttä kuin kirjallisuus on edelleen yhtenäisen ja perinteitä arvostava, eikä sen murtumisesta näy selviä merkkejä, suomalaisessa kulttuurissa täytyy olla jotain, joka oikeuttaa puheet sen talonpoikaisuudesta ja yhtenäisyydestä.

Uudet käsitteet, uudet tulkinnat

Kiistaa siitä, ovatko suomalainen kulttuuri ja identiteetti murroksessa vai eivät, on vaikea ratkaista. Systemaatisempaa erittelyä vaativat ennen kaikkea talouden, kulttuurin ja identiteetin välille tehty, usein varsin mekaaniset kytkennät, ja tapa hahmottaa kulttuuria liian

yleisluontoisesti, kokonaisvaltaisesti.

Talouden, kulttuurin ja identiteetin välinen suhde on usein hahmotettu sellaiseksi, että talouden dynamiikka (siirtyminen jälkiteolliseen tai informaatioteknologiseen yhteiskuntaan) johtaa — pienemmällä tai suuremmalla viiveellä — uudenlaisen kulttuurin ja identiteetin syntymiseen. Lisäksi kulttuurin ja identiteetin kehityksestä löydetään tavallisesti ulottuvuuksia, joilla on vastineensa talouden kehityksessä. Ilmiöiden välille voidaan toki rakentaa yhteyksiä, mutta siirtyminen yhteiskuntamuodosta toiseen ei kuitenkaan välttämättä johda samantapaisiin kulttuurisiin tai identiteettiä koskeviin siirtymiin. Suomi voi olla hyvää vauhtia kehittymässä informaatioteknologiseksi yhteiskunnaksi, mutta kulttuurissa voi silti säilyä vahvoja yhtenäistäviä ja talonpoikaisia perinteitä, joiden pystyvyyttä tai murtumisen ajankohtaa on mahdoton ennustaa.

Yksi ratkaisu kysymykseen "murtuuko vai ei" on luopua yhtenäisestä ja kokonaisvaltaisesta tavasta hahmottaa kulttuuri. Tällöin kehitys voidaan tulkita sisäisesti hyvin ristiriitaiseksi prosessiksi, jossa osa kentiä modernisoituu nopeasti, mutta toisilla kentillä perinteet säilyvät vielä pitkään. Kirjallisuus näyttää rakentuvan monilta osin traditioiden varaan, nuorisokulttuureita taas kykenee luontevasti kuvaamaan myös sellaisin käsittein, joissa ennakoidaan aikakauden olevan muuttumassa. Silti modernien nuorisokulttuurien rinnalla on tilaa perinteisemmille nuorison elämäntavoil-

le ja identiteettimalleille, ja myös moderneista nuorisokulttuureista voi löytyä jotain, joka ei ansaitse luonnehdintaa "uusi".

Kulttuurin eroosio ja identiteettityö eivät kuitenkaan ole turhia käsitteitä. Vaikka ne suhtautuvat yliolkaisesti talouden, kulttuurin ja identiteetin välisiin, toisinaan hyvinkin satunnaisiin suhteisiin ja ennustavat asioita, joita ei oikeastaan voi ennustaa, niiden avulla voi ravistella vakiintuneita näkemyksiä kulttuurista, identiteetistä ja nuorisosta. Sitä paitsi teorian käyttökelpoisuuden ainoa kriteeri ei ole sen vastaavuus "todellisuuden" kanssa; teoria voi ottaa edelläkävijän roolin ja paikallistaa vasta tulemisensa tilassa olevia kehityskulkuja ja hahmottaa ilmiöitä tasolla, jonne empiiriset havainnot eivät yllä. Uudet teoriat ja käsitteet suorastaan pakottavat katsomaan todellisuutta uusin silmin, vaikka muutos teorioiden ulkopuolisessa todellisuudessa ei olisi-kaan identtinen teorioiden kanssa.

EHEYS — ETIIKKA JA LOGIIKKA

Automaatin tavoin, sukupolvesta toiseen kulttuuri johdattaa jäseniään sekä malliensa että tabujensa maailmaan. — Onko kulttuurin ajaututtava 'konkurssiin', jotta sen selkäranka on ollut, mutta nyt toimimaton perusideologia pysyisi uusiutumaan? Mitkä ovat oman kulttuurimme perusideat? Mitä ongelmat viestittävät...?

Erkki Haaranen

rikostutkija
Helsinki

Hyvän ja pahan sanotaan käyvän valtataistelua ihmisen sielusta. Eräät ideologiat eivät kuitenkaan hyväksy tietoisuutta jakavia määritelmiä. Alan W. Watts toteaa kirjassaan Zen: "Kun raja on vedetty, sillä on kaksi puolta!" Kaikenlainen määrittely luo samalla, hieman salakavalasti oppositionsa: aine hengen, rikas köyhän, voitto tappion jne. Samaa kokonaisuuteen kuuluva, mutta huomiota vaille jäänyt 'oppositio', tulee myöhemmin 'kutsumattomana ja tuntemattomana vieraana kummittelemaan'. Tähän viitanee myös oraakkelin elämänohje: "Tunne itsesi!"

Monet tieteenalat tutkivat asiaa ja analyysi on jo varsin pitkällä, mutta minuuden synteesi, tietoisuuden integraatio on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tietoisuuden erittely on tuonut hyvän ja pahan rinnalle lisää kummittelevia analyysin osia: alitajunnan, fobiat, kompleksit, neuroosit... Jos ihminen ei tunne pelkojensa tai vihansa syitä, hän tuskin hallitsee itseään ja kutsumattomien kummittelijoiden vuoksi tarvitaan terapiaa, sairaaloita, vankiloita...

Tietoisuus ei alistu objektiivisiin tutkimuksiin, siksi sitä on lähestyttävä filosofisin perustein. Ihminen on itse totuutensa määrittelijä, koki-

ja ja toteuttaja — jopa identiteettinsä osatekijä. Lienee osaksi historiallista painolastia, että logiikkaan pitäytyen seurataan enemmän staattisia malleja, jolloin kehityksen dynaamisuus jää vähemmälle huomiolle. Ellei ihmiskehityksen jatkuvuutta oteta huomioon, törmentään motivoitumattomuuteen, kun tavoite (tässä tapauksessa aineellinen toimeentulo) on yleisemmin saavutettu. Eheyteen kehittyvän ihmiskuvan puuttuminen kulttuurista on uhka sen elinvoimalle ja jatkuvuudelle.

Kehitys staattisen vallan puristuksessa

Aineellisen kehityksen jättäaskel tuskin olisi ollut mahdollinen ilman dualistista kulttuurijaksoa. Se alkoi, kun kirkko ei enää pystynyt estämään rationalismin nousua rinnalleen vallanjakajaksi. Se tapahtui seuraavassa järjestyksessä: Kolumbus, Kopernikus, Galilei, Descartes, Hobbes, Newton... Koettiin ideologian toimimattomuus ja kulttuurin konkurssi käytännössä. Sko-

lastiikka kääntyi opettajiaan vastaan, kun kartesiolainen filosofia muovasi sellaisen totuudenportin, että ei vain kirkko totuuksineen ja inkvisitioineen, vaan myös osa ihmisyyttä jäi tarkistetun totuuskäsityksen ulkopuolelle. rakennettiin 'puhtaan järjen' perustalle. Silloin alkanut dualistinen aikakausi, etiikan ja logiikan välinen rajankäynti jatkuvat edelleen.

Syvällisempi kurssimuutos tapahtui siis renessanssissa, jolloin ylivoimaiset todisteet sekä pakottivat että sallivat perusideologiaan kajoamisen ja antoivat uuden suunnan kulttuurille. Silloin alkanut yksipuolinen aineellinen suuntaus ja sen mukanaan tuomat ongelmat painostavat perusideoitten tarkistamiseen — joko hallittuna tai jälleen renessanssin omaisesti.

Yhteistä totuudenporttia olisi avarrettava sen verran, että koko tietoisuus tuntisi sen omakseen. Ehyt elämäntapa ja inhimillinen olemassaolo yleensä edellyttävät skolastisen totuuden tarkistusta — rajan poistamista etiikan ja logiikan väliltä.

Dynaaminen kehitys ja tietoisuuden eheytyminen, elinvoimaisuus ja tasapaino lienevät nyt perustavoitteet. Ideologian on tuettava ihmistä — eikä päinvastoin. Sen tulee kannustaa yksilön kehitystä niin, ettei tietoisuus joudu kieltämään itseään tai kantamaan ristiriitaa, jotta 'totuus' olisi yleis-pätevä ja instituutit säilyttävissä arvovaltansa.

Kehittyvä tietoisuus

Ihmisen kehittyvä tietoisuus sisältää: analyttisen, lineaarisen logiikan lisäksi myös kokonaisvaltaisen synteessin — muodostamis- ja suhteuttamiskyvyn.

Elollisten olioiden dynaaminen kehitysvoima ilmenee ihmisen tietoisuudessa kokonaisvaltaisena, elämää suojelevana tunnelatauksena. Se on itsetunnon säätelijä ja viisauden osatekijä. Lähestymme sitä käsitteillä etiikka, omatunto, rakkaus... Mutta eritasoisista (subjektiivisista) näkemyseroista johtuen sen vaikutus on lähes täysin eliminoitu analyttisistä logiikan määrittelyistä. Siksi tieteen totuus on useimmiten pala palalta erittelyyn alistuvaa, arvoilla painottumatonta 'asiantuntijoiden skolastiikkaa'.

Kumpaan voi luottaa, henkeen vai aineeseen, on dualismin avainkysymys. Ollaan valinnanvapauden edessä: soveltaako ratkaisuissa etiikkaa ja logiikkaa vai — vain logiikkaa, 'järkeä ja rakkautta vai — vain järkeä!' — Dualismi kehottaa empi-mään ja liian usein etiikka jää aktivoitumatta — siksi toisen ihmisen ja ympäristön huomioonottamista ei koeta omakohtaisena välttämättömyytenä.

Niin kauan kuin evoluution dynaaminen kehitysvoima on aktivoitumattomana tunnelatauksena ja 'potentiaalisena eväänä', koetaan moralisoiva omatunto. Se on este itsetunnon ja eheyden kehittymiselle. Eheyden puuttuminen tietoisuudesta on näköeste kokonaisvas-tuulle. — Mikä puuttuu tietoi-

suudesta, puuttuu myös käytännöstä.

Totuus on suhteellista, vakuuttuminen subjektiivista

Tieto ja totuus ovat suhteessa aikaan, olosuhteisiin, so-pimuksiin... jo kehitys sinänsä on noiden suhteiden muuttaja. Kokonaisvaltaisesti hahmottava tietoisuus orientoituu nopeasti muutoksiin, edellyttäen, että kehittyvää ihmistä tuetaan ehjään tietoisuuteen, rohkaistaan itsenäisyyteen eikä häntä sekoiteta ahtailla tai ristiriitaisilla periaatteilla. — Vakuuttuminen on subjektiivista, valinnanvapaudesta ja ymmärryksestä johtuen myös yksilöllistä.

Kehitys on elämän tarkoitus

Aineellinen toimeentulo on kehityksen perusta, mutta elämän tarkoitukseksi se ei riitä. Kehittyvä ymmärrys, laajeneva tiedon määrä ja totuuden suhteellisuus kuuluvat evoluution dynamiikkaan. Ellei ihminen oivalla itseään evoluution kokonaisvaltaisten päämäärien toteuttajaksi, hän todennäköisesti tuhoaa itseään ja osoittaa siten kykenemättömyytensä positiivisen kehityskyntensä aktivoimiseen. Hän pettää näin osaltaan evoluution sortumalla teomaani- seen itsekkyyteen. Itsensä hyväksyminen millaisena tahansa ei ole itsestäänsel-

vyys, kuten itsemurhat osoittavat. Yksilöllä on valinnanvapaus ja -vastuu hänelle kuuluvina.

Dualismi — kaksi ideologiaa

Kirkko ja tiede ylläpitävät ilmeisesti tahtomattaan dualismia, tietoisuuden jakoa ja epävarmuutta. Järjen ja tunteen, rationaalisen ja irratiionaalisen, ulkoisen ja sisäisen... pitäminen erillisinä, ohjaa yksisilmäiseen ja keskenään ristiriitaiseen ihmiskuvaan ja elämänkatsomukseen. Jos sulkee silmänsä toiselta, jää vaille eheyttä — 'silmäpuoleksi'. (Eräät käsitteet ja tutkimukset viittaavat siihen, että aivolohkoilla on erilainen tapa hahmottaa: toinen lineaarisesti loogiikan ja analyysin, toinen holistisesti, synteessin avulla. Ehkä sen vuoksi etiikka ja logiikka ovat koettavissa erillisinä ja sovellettavissa kehityksen ja näkemyksen mukaan — 'dualistisesti'?)

Dualismi ei tue henkistä eheytymistä. Kirkko siirtää eettisten ihanteiden toteuttamisen taivaaseen. Tiede sanoutuu irti subjektiivisesta ja irratiionaalista: etiikka, omatunto, rakkaus... Mitä ei voi mitata, sitä ei voi tutkia. — Miten tutkisimme logiikkaa, joka on ottanut aseman päättää totuudesta, eikö se kuulu samaan kategoriaan?

Kun ihminen joutuu ahdingkoon, opit ja mallit unohtuvat. Ylipaineessa tietoisuus saattaa toimia spontaanisti ehyenä. Tarvitseeko hajainen mieli ahdingon eheytyäkseen? Jos yksilö kokee jääneensä yksin ja joutuneensa sosiaalisessa

kilpailussa tappiolle, on ilmeistä, että ilman henkistä ryhtiä seuraavat masennus, tuskastuminen, aggressiot ja uupumus. Riittämättömyys laukaisee vihan sekä itseä että toisia kohtaan, joudutaan väkivallan ja itsemurhien keskelle... Kriittisessä tietoisuuden tilassa olevaa on jopa mahdotonta auttaa ja lohduttaa. Minuus rakentuu vähitellen saatujen mallien ja persoonallisuuden varaan, ilman perustaa vakuuttuminen muista mahdollisuuksista ei käy käden käänteessä.

Identiteetti, itsetunto ja omanarvontunne

Jos ehyen minäkuvan tilalla on hybris — oma järkeistys, itsekkyyks tulee esille. Tällainen ihmiskuva selittää nyt vallitsevan suhtautumisen toiseen ihmiseen ja ympäristöön. Resurssit kuluvat kyltymättömän omanarvontunteen, omatekoisen valemien pätevyyyden esittämiseen ja ylläpitämiseen. Se herättää keskinäisen (ka-teus-)kilpailun ja kuluttaa kohtuuttomasti kaikkia resursseja. Usko itseen, sattumaan ja kaiken tarkoituksettomuuteen... Mikä siinä motivoi — kokonaisvaltaisesti?

Haparoivin opetus- ja kasvatusmenetelmien trendi jatkuu loogisena: heikosta itsetunnosta identiteettihäiriöihin, mielenkaaokseen aina melisairauteen asti. — Jakomielitaudin eli skitsofrenian ja dualismin välillä vallitsee ilmeinen syy-yhteys, peräti analogia?

Kun puhutaan identiteetistä, on välttämätöntä pitää

mielessä dualismi ja sen kaksi arvomaailmaa, joiden varaan minuus nyt rakennetaan. Käsitteitä itsetunto ja omanarvontunne käytetään yleisesti toistensa synonyymeinä, mutta... sananmukaisesti — itsetunto luotaa tunnemaailman spontaaniin sisältöön. Sitä vastoin omanarvontunne on aktiivisen järjkeilyn tulos, se luotaa itse suhdetta toisiin. Mukana on vertailu ja yllyke kilpailuun. Jos ei eroteta näitä käsitteitä toisistaan, jää ehkä huomamatta, että vahva henkinen minuus perustuu sisäiseen harmoniaan eikä ulkonaiseen asemaan, ominaisuuksiin tai suorituksiin.

Energia seuraa huomiota

Tänä dualismin aikakautena logiikka on vienyt päähuomion ja energiat aineeseen ja teknologiaan, jossa on todella tapahtunut kehitystä. Potentiaalinen valmius odottaa vastaavaa mullistusta henkisellä alueella, jossa on nyt paljon ongelmia. Kulttuurilta puuttuu evoluutioon ja ihmiseen itseensä tukeutuva ehyt ja kiistaton perusta.

Miksi alkoholi ja monin tavoin terveyttä vaarantavat huumeet ovat niin haluttuja? Kaikista riskeistä huolimatta ristiriitainen tietoisuus halutaan tarkoituksettomana vaimentaa tai sammuttaa. Jos tällaisten ongelmien henkistä alkuperää ei nähdä, ne mitä todennäköisimmin syvenevät. Yksilötasolla keinot eivät enää riitä kulttuuritason virhettä peittämään — yhteiskuntaresurssit ovat myös rajalliset...

Etiikan ja logiikan välillä ei ole ristiriitoja. Ne ilmesty-

vät evoluution kokonaisvaltaisten kehityspäämäärien ja yksilöityjen ambitioiden välille. Tyypillisin lienee staattisen vallan ja dynaamisen kehityksen välinen asemellallinen ristiriita.

Evoluution, tai Jumalan — jos niin koetaan — aktiivinen vaikutus tietoisuudessa sekä aiheuttaa että eheyttää tietoisuuden ristiriidat. Kun rohkenee nähdä itsensä ja koko ihmiskunnan evoluution edustajana ja toteuttajana, kokee vapauden ja vastuun rajat ominaan, samalla näkee omien ihanteiden yhtyvän kokonaisvaltaisiin päämääriin. Tietoisuuden eheys, etiikan ja logiikan, tunteen ja järjen tasapainotila ohjaavat ristiriidoista hollistiseen elämänkatsomukseen ja kehitykseen.

VALMISTA ON

Miten valmista kaikki onkaan! Industrialismin raivoisa kehitys on tällä vuosisadalla saavuttanut sellaisen "driven", jota ei käy kieltäminen. Vulkaanimaaisella teholla on ihminen alistanut ja valistanut ja siitä siten rakentanut — hän tuntuu luoneen eräänlaisen täydellisyyden ympärilleen. Totaalinen ote näkyy käytännön suunnittelussa, arkkitehtuurissa, muotoilussa, ylipäättään kaikessa, minkä TEHDAS tuottaa.

Johtolauseena on: pois organisuudesta, pois käden jäljestä, pois siitä, mikä muistuttaa ihmistä lähtöpisteestään sikiökalvojen liemissä, kosmisessa kaaoksessa. Salaisesti meihin suuntautuu kaikista esineistä, jokaisesta liikennevälineestä, jokaisesta vaikutusyhteydestä tietty yhteinen ritinä. Sen tarkoituksena on eristys.

Eristys on kummallista, sillä sitä ei voi huomata mitenkään sinänsä pahaksi, vaan kovastikin edistykseksi voimaksi. Se pyrkii tekemään jokaiselle kansalaiselle 100 % varmuudella selväksi, että kaikki on valmista tai ainakin valmistumassa ja viimeistään menossa kohden täydellistä tarkoituksellisuutta, toiminnallisuutta ja kauneutta. Jokainen meistä on erinomaisen eristynyt tähän edistykseen, jossa loisteliaana välkkyvä kuva kaikki halut tydyttävästä "paratiisista".

Ei ole mitään niin järjetöntä kuin toimia tätä rautaista logiikka vastaan. Sen sanoo terve arkitunne siinäkin mielessä, että lähes kaikki päivän tarpeet ja toimet tapahtuvat tämän yhä tiukemman rakenteen sisällä. Niistä ei voi olla erossa, koska meillä inhimillisinä olentoina on yhä vähemmän tekemistä luonnon ja yhä enemmän meihin itseemme rakentuneen umpisolmun kanssa.

Tuntuu myös kovin turhalta yhä uudestaan älyllisesti todentaa tämä tosiasia: Mitään ei voi eikä saa tehdä! Koska kaikki on jo valmista. Sitä todistaa myös pieni-

näkövoimaa

muotoisenkin yhteisöterapeuttisen kokeilun epäonnistuminen, sikäli kuin se koskee VAPAUTTA.

Epäonnistumista on siis kahdella taholla. Epäonnistumista tässä täydellisyydessä, missä ei ole rakoa vapaudelle. Epäonnistumista vapaudessa, koska ihminen ei kestä sitä. Uskomaton tahto vankkumattomuuteen loi meille kehikot, joita ilman emme enää voi olla. Mitään ei voi tehdä toiminnalliseksi nyky-yhteisössämme ilman epävapautta. tarvitaan ikään kuin vakuus täydellisyydestä. Juuri tämä vie eristymiseen. Tämän etukäteistetyn katastrofin päälle rakennetaan laitos. Se on edistystä.

Ryhmäkuri on valtaa. Sellaisen voi rakentaa vain Yhden Ainoan ja Kaikkivoivan Totuuden ympärille. Tuo totuus voi olla hyvin moninainen. Se voi käsitellä henkistä tai materiaalista maailmaa. Se voi olla myös velvollisuus "erilaisuuteen". Ei erilaisuuden originaalisuuden eli synnyttävän rakkauden ominaisuudessa, vaan hokeman vuoksi. On oltava sellainen tai tällainen tässä tai tuossa muodossa. On opittava oikeat merkit ja merkinantoreaktiot.

Tämähan on pavlovilainen maailma! Pavlovin kuuluisa koiran sylkyrefleksi saattaa olla aivan pätevä selvitys koko vuosisatamme edistykselle. Kaikessa näennäisessä kaoottisuudessaan se onkin erinomaisen lujaa järjestystä ja hyödyntämistä juuri ryhmäkuolaamiseen perustuen.

Aina kun kuulet jostain opista ja sen absoluuttisen oikeassa olevasta Opettajasta, sano opin kiihkeille kannattajille: Uskon oppiinne, jos te usotte kymmenen vuoden perästä nauravanne itsellenne. Jos usotte ihmettelevänne, miten on voinut olla mahdollista niin sokea usko! Tämä ei merkitse totuuden vaihtumista, vaan totuuteen suhtautumisen muuttamista. Totuus on enemmän totta, kun sen

uskaltaa ajatella päällään seisoen.

Oikeastaan olisin halunnut sanoa jotain tästä ajasta, siitä mitä tässä tulisi tehdä. On tietenkin henkistyttävää, sillä oman nahkan kosketuspinnalta ulospäin tapahtuu loputtoman mielenkiintoisia asioita.

Siinä eristyminen loppuu ja alkaa suurenmoinen imu kaikkinaisiin kentiin. Selvästikin on kysymys jumalallisista maailmoista, mutta myös sosiaalisuudesta, seksuaalisuudesta ja taiteesta. Kaikki kolme on ymmärrettävä dynaamisina — siis myös demonisina ilmiöinä. Tämän demonian "drivessä", konfrontaatiossa tapahtuu varsinainen minuuden hahmotaminen ja kasvu.

Tässä tullaan hyvin nopeasti ydinongelmaan. Miksi emme voi tehdä minäyhteisöjä, taiteellisia kehitysyksiköitä, todellisia henkisen kasvun pajoja? Koska tarvitaan ryhmäkuria, yksiviivaistettua näkemystä, josta sosiaalisuus, seksi ja taide eli minäkasvu on poistettu. On edistyseristys, mutta ei todellisen ryhmägeniuksen, sellaisen yhteishengen löytämistä, jossa individit säilyttävät oman tahtonsa. Senkaltaisen "driven" esiintaikominen on nykyhetken olennaisin kehityskohta. Ehkäpä se on toteutunut vain joissain soitannollisissa yhteyksissä toistaiseksi.

Pahinta on, etteivät ihmiset uskalla kokeilla eikä kokeiluihin tulla vastaan. Eivät vain valtionvarainhoitajat tai muut pienemmät byrokraatit tee kokeilemista mahdottomaksi, vaan myös ihmiset itse "jyräävät" itsensä pois pelistä. — Kun pelko, tyhmyys ja kateus yhdistyvät, syntyy maailma. (ehkä kiinalainenkin sananlasku)

Myötätunto? Mitä se oli . . .

Erkki Pirtola

TIEDON KOLME KOMPONENTTIA

Lähden oletuksesta, että tieto on lähinnä ajatuksia. Ajatukset ovat joitain energeettistä tapahtumista ihmisen mielessä. Tässä tiedollisessa kulttuurissa, jossa nyt elämme, tiedostetaan vielä heikosti ajattelua eikä sitä niin muodoin osata juurikaan kuvata.

Kari E. Turunen

Yht.lis.
Jyväskylä

Tämänkin energeettisen ilmiön tiedostaminen on mahdollista, mutta se edellyttää uutta tiedon käsitystä, jota olen kutsunut prosessuaaliseksi tiedoksi. Ajatukset ovat eräs ihmismielen energeettinen ilmiö ja reaktio eikä niitä voine ajatella olevan muualla kuin ihmisen mielessä.

Ajattelutoimintaan liittyvä eräs sielunenergeettinen ilmiö, johon on kiinnitetty varsin vähän huomiota, ainakin tiedon analyysissä. Tarkoitetaan mielikuvia ja niiden muodostumista ihmisen mieleen. Mielikuvien merkitys tietämisessä on hyvin keskeinen, vaikkei sitä ole tietääkseni juurikaan huomattu. Kun prosessuaalisesti tiedostamme ajattelua, on meidän myös tiedostettava siinä yhteydessä mielikuvien lähes rannaton meri ajattelua tärkeällä tavalla tukevana ilmiönä. Ajattelulla ja mielikuvilla on oma erityinen energeettinen olemassaolonsa, jota en tässä kuitenkaan voi ryhtyä kuvaamaan.

Tieto ja ihmisen kyvyt

Ensi katsannolla tietäminen voi tuntua inhimilliseltä ky-

vyltä. Näin ajatteli Platonkin, vaikka pidän sitä ainakin jossain määrin virheelisenä näkemyksenä. Tietäminen perustuu ihmisen kykyihin, mikä ilmeisesti antaa aihetta pitää tietämistä inhimillisenä kykynä. Tietämisen kannalta tärkeitä inhimillisiä kykyjä ovat ajattelu, havaitseminen, tietoisuus, arviointi, toiminta jne. Niistä mikään sinänsä ei ole tietämistä, vaikka esimerkiksi usein huolimattomassa puheessa tietävä ja ajatteleva ihminen sekoitetaan toisiinsa.

Varsinkin tieteissä tieto esiintyy lähinnä ajatuksina. Kaikkia ajatuksia ei kuitenkaan kutsuta tiedoksi. Näin ajatuksiin sovelletaan joitakin arviointiperusteita eli kriteerejä, silloin kun ne luokitellaan tiedoksi. Usein yksilö ei ole tosiasiasa kovin tietoinen näistä arviointiperusteista, eli suhteetaan ajatuksiin. Tiedottomuus on pikemminkin tavanomaista jopa ns. tiedeyhteisössä. Yksilö on omaksunut sekä tietoja että arviointiperusteita vallitsevasta tiedonkulttuurista huomaamattaan.

Tyypillinen arviointiperuste, jota tieteessä käytetään, on ajatusten yhteys näköaistimuksiin (ns. empirismin, kapeasti näköhavaintoperäisyyden vaatimus).

Tämän suhteen luonteen määrittely on ongelmallista, koska ajattelu on niin erilainen energeettinen ilmentymä kuin esimerkiksi näköhavainnot. Vaikea kysymys kuuluu: Mikä on niiden vastaavuus ja mitä tällä vastaavuudella ymmärretään? Sekä ajattelu että havaitseminen ovat inhimillisiä kykyjä.

Tieto on idea

Koska kaikkia ajatuksia ei pidetä tietona, täytyy olla olemassa joitakin kriteerejä sille, mitä ajatuksia pidetään tietona. Edellä viittasin jo näköhavaintoperäisyyteen tiedon kriteerinä. Varsinkin ihmistieteissä tutkijoiden käsitykset voivat vaihdella sen suhteen, mitä pidetään näissä tieteissä tietona, joten heillä täytyy olla erilaisia ideoita tiedosta. Tietäminen voidaan ymmärtää performatiivina, ts. yksilö ilmoittaa, että hän tietää. Mutta hänellä täytyy olla perusteita tälle väitteelleen, joten tietäminen ei ole puhdas performatiivi, vaikka se onkin jollain tavalla yksilön suhdetta ajatuksiinsa.

Tietämisen täytyy olla siis idea inhimillisten kykyjen käytöstä, esimerkiksi ajattelun, havaintojen, arvioinnin, vertaamisen jne. käytöstä. Itse tietäminen ei ole kyky, vaikka se varmasti voi tehdä ihmisen kyvykkääksi, esimerkiksi juuri kykyjensä käytössä. Ihminen ei ole samalla tavalla tietävä kuin hän on ajatteleva tai kävelevä olento. Kyvyt ovat omalla tavallaan olemassaolevina ilmiöinä absoluuttisia, mutta tietäminen ei sitä ilmeisesti ole. Kun kykyihin kohdistetaan määrätynlaisia arviointia, on kysymys tiedon olemassaolon arvioinnista.

Lähden seuraavassa siitä, että on olemassa jokin ikään kuin luonnollinen tapa käyttää tiedon käsitettä. Tässä ei ole kyse mistään kielifilosofiasta siinä mielessä, että tavoittelisin sitä, mitä tarkoittaan, kun sanotaan, että "tiedän". Pikemminkin etsin

tiedon idean ikään kuin alkuperäistä ja luonnollista sisältöä.

Odotusmielteet

Jos minulta kysyttäisiin, missä jokin paikka on, voisin sanoa tietäväni sen, jos osaisin mennä sinne. Pystyisin ehkä kuvittelemaan ja ennakoimaan reitin mielikuvissani. Vaikken sitä tietoisesti tekisikään — ehken edes muistaisi kaikkia reitin yksityiskohtia — olisin joka tapauksessa yllättynyt, jos en löytäisi paikkaa sieltä, missä sen kuvittelisin olevan. Minulla on siis joka tapauksessa odotuksia siitä, missä tietämäni paikka sijaitsee.

Itse asiassa kaiken tasoiseseen tietoon liittyy odotusta ja mielikuvia siitä, kuinka asiat ovat. Sen huomaa juuri siitä, että olemme yllättyneitä, jos jokin tietomme ei toimikaan niin kuin — usein tiedottomasti — odotimme. Olen nimittänyt tätä puolta tiedosta odotusmielikuvaksi. Arvelen, ettei ole ns. empiiristä tietoa, johon ei liittyisi odotusta ja mielikuvia, ts. odotusmielikuvia. Kokeellisissa tieteissä tämä tulee tavallaan erityistapauksena esiin hypoteesien testaamisessa.

Koska ihminen orientoituu todellisuuteen — ei yksittäisillä ajatuksilla — vaan pikemminkin näkemyksillä (myös tieteessä), on ihmisen koko kognitiivinen koneisto joiltakin osin ikään kuin valtava odotusmielikuva. Sitä voisi kutsua myös todellisuuteen suuntautuvaksi projektioksi. Fenomenologiselta rakenteeltaan tämä projektiivinen mielenilmiö on tietysti monin tavoin komp-

leksinen.

Tietämiseen liittyy siis aina projektiivinen, tavallaan siis toiminnallinen ja tahdonomainen komponentti. Pragmatistisesti asennoituneet ajattelijat ovat korostaneet erityisesti tätä puolta, usein ehkä yksipuolisesti, sillä tämä on vain yksi tiedon kolmesta tärkeästä komponentista. Olen nimittänyt yksipuolista pragmatistista ajattelua tiedon toiminnalliseksi vulgarisoinniksi.

Tiedossa on aivan selvästi tällainen projektiivis-toiminnallinen ulottuvuus, jossa mielikuvat näyttelevät keskeistä roolia. Mielikuvat ovat usein hyvin keskeinen osa ajatusten merkitystä, ts. sitä mitä väitteellä tarkoitetaan. Varsinkin luonnontieteet operoivat avaruudellisilla mielikuvilla, vaikka tiedämmekin toisaalta, kuinka pitkälle abstrahoituja ja tavallaan mielikuvattomia ajatuksia esimerkiksi nykykaiseen fysiikkaan liittyy. Mielikuvat eivät ole ajatuksen ainoa merkitystä luova tekijä, vaikka usein keskeinen — usein tiedostamattomaksi jäävä — todellisuuteen orientoitumisen välittäjä.

Kohdattu

Mielikuvia, joita ajattelu jäsentää, tulee kuitenkin jostakin. Erityisen tärkeitä ovat näköhavainnot; niistä jää meihin elämään mielikuvia, jotka toimivat projektiivisten — vaikka usein tiedottomien — odotustemme perustana. Tieteessä näköhavainnot ja niitä vastaavat mielikuvat on usein kohotettu maailmankatsomuksellistikin tärkeään asemaan.

Kuitenkin kaikkialla inhimillisen tunto-olemuksen alueella syntyy mielikuvia tai mielikuvaromaisia jäämiä ihmisen sisäiseen sielunergeettiseen olemukseen.

Tunto-olemukseksi kutsun aistien, elämysten, tunteiden, tunteiden jne. kokonaisuutta, jolla ihminen kohtaa maailmaa. Tunto-olemus välittää näin ihmiselle todellisuuden aineksen. Filosofit ovat tästä puolesta käyttäneet usein ilmaisua "annettu". Koska annettua on haluttu rajoittaa — tietoisesti tai tiedottomasti — johonkin tunto-olemuksen alueeseen, usein aistimuksiin, käytän tarkoituksellisesti ja teknisesti tässä yhteydessä sanaa ja käsitettä "kohdattu".

Todellisuus on siis kohdattava; todellisuus on kohdattu. Siitä syntyy todellisuuden aines, mm. mielikuvat, mutta myös ajattelun välttämätön aines, johon palaan hetken päästä. En halua maailmankatsomuksellisista tai metodologisista syistä johtuen rajoittaa käsitettä "kohdattu" mihinkään erityiseen tunto-olemuksen osaan.

Kohdattu on tiedon toinen tärkeä komponentti. On selvää, että se on hyvin kompleksinen ilmiö, joka vaatisi oman analyysinsä. Esimerkiksi näköhavainnot ovat — sellaisina kuin ne tavallisesti kohtaamme — hyvin monin tavoin hahmottuneet ja ikään kuin valmiita. Sama koskee muita aistimuksia, samoin kuin tunteita ja elämyksiä; ne ovat rakentuneita kokonaisuuksia. Niitä voidaan analysoida, mutta — yksinkertaisesti ja periaatteessa — ne ovat todellisuuden kohdattu aine. Laajemmasta eksistentiaalisesta

näkökulmasta voi sanoa, että ihminen on todellisuutta kohtaava olento.

Tieto-opillisissa teorioissa voidaan hyvin yksipuolisesti korostaa kohdattua tai annettua tai jotakin niiden erityisaluetta. Tekninen havainnollisuus on hyvin yleisesti käytetty menetelmä. Tieto-opillisissa teorioissaakin lähdetään usein liikkeelle esimerkiksi juuri näköaistimuksista ja ne kohotetaan jopa maailmankatsomukselliseen erityisalueeseen. Yksinomainen kohdatun korostaminen on myös vulgaaria siinä mielessä, että siinä ei tiedosteta inhimillisen ajattelun merkitystä luovaa funktiota, joka myös omalta osaltaan tekee tiedon mahdolliseksi.

Ideaalistava potentiaali

Ihmisen sisäinen elämä, sisäinen energiavirta reagoi kohdattuun muodostamalla, käsitteitä, ajatuksia, ajatuskokonaisuuksia ja näkemyksiä (esim. ns. teorioita). Tämä ilmiömaailma kokonaisuudessaan on vielä hyvin epämääräisesti ymmärretty meidän aikanamme. Kutsun sitä energeettistä kokonaisuutta, joka luo kohdattua todellisuudesta vastineen tai kuvan, ideaalistavaksi potentiaaliksi. Kysymys ei ole vain kohdatun ideaalistamisesta, vaan yhtä välttämätön komponentti on ihmisen toiminnallinen suhde todellisuuteen (vrt. odotusmielteiden syntymiseen).

Ihminen siis muodostaa mieleensä ideaalisen vastineen todellisuudesta. Tämä on luonnollinen inhimillinen sisäinen reaktio, vaikka sen

yksityiskohdista ja lainalaisuudesta emme paljoa tiedäkään. En myöskään yritä tässä yhteydessä kuvata tätä puolta asiasta sen tarkemmin. Tieteessä ja muusakin ajatuskulttuurissa viljellään ja vaalitaan erityisin tavoin ideaalisen vastineen muodostamista.

Tiedon idea ja ihmisen kyvyt

Tiedossa on siis kolme komponenttia, kohdattu (ikään kuin empiirinen puoli), odotusmielteet (toiminnallinen puoli) ja ideaalistava potentiaali (todellisuuden kuvaa muodostava mentaalinen puoli). Nämä kolme komponenttia ovat yhtä olennaisia ja edellyttävät toisiaan. Mistään niistä ei voi lähteä ensisijaisesti liikkeelle, koska ne jo välittömästi edellyttävät toisiaan.

Kolme tiedon komponenttia perustuvat ihmisen kykyihin. Itse tieto on idea ihmisen kykyjen käytöstä. Edellä olen yrittänyt esittää yleisluonteisen kuvauksen ihmisen kykyjen ja tiedon idean luonnollisesta yhteydestä. Eri yksilöillä, eri aatteellisten perinteiden edustajilla, voi olla erilaisia, tietoisia tai tiedottomia painotuksia tiedon idealle. Kolmen komponentin alueella voidaan tehdä mielestäni vielä varsin tarkkoja havainnoja niiden luonteesta ja näin saadaan ymmärrettäväksi eri perinteissä esiintyvät painotukset.

Puheenvuoro
Tieteentutkimus Suomessa
— Karttoitus ajankohtaisesta tieteen tutkimuksesta -seminaarissa
2.—3.12.1988 Jyväskylän yliopisto

VALVETILASI ON UNTA

Sri Nisargadatta Maharaj:
Valvetilasi on unta
Suomentanut Pekka Leivo
Transkirja Oy 1989 182 s.

Länsi etsii viisautta. Itä elää sitä. Näin voisi luonnehtia intialaisen henkisen opettajan Nisargadatta Maharajin (1897—1981) ja hänen luokseen tulleet länsimaalaisen kulttuurin edustajien keskusteluja teoksessa Valvetilasi on unta, joka on puolalaissyntyisen Maurice Frydmanin vuonna 1973 toimittaman kirjan I AM THAT lyhennetty suomennos. Frydman nauhoitti Nisargadattan ja hänen kuulijoittensa keskusteluja, joista 35 on otettu suomennokseen. Keskustelut ovat lyhyitä ja ytimekkäitä, mikä johtunee myös hyvästä toimitustyöstä. Teos on mukaansa tempaava, helppolukuinen ja innostavasti pohdiskeleva. Kirjaa voi hyvin suositella myös lukijalle, joka ei aikaisemmin ole perehtynyt intialaiseen filosofiaan ja uskontoon.

Nisargadatta Maharaj oli yksinkertainen kansanmies, joka puhuu omista kokemuksistaan. 1930-luvun alussa hän tapasi opettajansa Siddharameshwar Maharajin, joka sanoi hänelle: "Et ole se minä pidät itseäsi. Keksi mikä olet... Löydä todellinen itsesi". Ja Nisarga-

datta (silloin Maruti) uskoi opettajaansa. Etsiessään todellista itseään oppilas jätti kaiken ja vaelsi vuorille, mutta matkan varrella hän ymmärsi, että kun todellinen löytyy ja erillisyyys päättyy, mistään ei tarvitse olla erillään. Niin hän palasi takaisin kotiin perheensä luo ja jatkoi tavallista elämäänsä. Länsimaalaisesta näkökulmasta tämä oli ilahduttava yksityiskohta. Totuutta etsivän ei siis tarvitse lähteä pois ja matkustaa kauas.

Nisargadatta ei julista mitään oppia ja suhtautuu suvaitsevaisesti erilaisiin ajatussuuntiin. Olennaista on, että kulkee tietään vakavissaan, ei se, mitä tietä kulkee. "Vapautuneen" elämä on puhdasta olemista, se on välitöntä näkemistä ja tietämistä, kaikista kuvista ja käsityksistä vapaana olemista. Ja se on itse löydettävä, toinen ei voi vapauttaa toista.

Nisargadattan perussanoma on hyvin yksinkertainen: "Hylätkää jokainen itsekäs vaikutin heti kun se näyttäytyy, ja teidän ei tarvitse etsiä totuutta; totuus löytää teidät." Mutta on huomattava, että totuus ei tuo mitään etuja, sitä on haluttava sen itsensä vuoksi. Ihminen voi nähdä epätoden epätodeksi ja hylätä sen. Epätoden hylkääminen avaa tien totuuteen. Ja totuus tekee ihmisen vapaaksi.

Menetelmä on yhtä yksinkertainen kuin sanomakin: tärkeintä on se, että on vakavissaan. Harrastelijamaisuus on kaiken vihollinen, ei mikään ole niin lamaannuttavaa kuin puolinaisuus. Jos puuttuu vakavuutta, ei voi tehdä mitään. Nisargadattan perusohje ihmiselle, joka etsii mielen vapautumista on tämä: "Teidän tulee ol-

la vain kuolemanvakava. Tässä tahto on yhtä kuin teko. Jos olette tosissanne, olette jo perillä. Mikään ei estä teitä vapautumasta tässä ja nyt, paitsi pelko. Kaikki on hyvin yksinkertaista. Kääntäkää selkänne haluil- le, peloille ja niiden synnyttämille ajatuksille, ja olette heti luonnollisessa tilassanne." Miten sitten toteutetaan tätä yksinkertaista filosofiaa? Mitä tulee tehdä, jotta voisi noin vain kääntää selkäänsä haluille ja peloille? Nisargadatta pitää linjansa, vastaus on jälleen hyvin luonnollinen: "Antakaa mielenne olla, siinä kaikki. Älkää lähtekö sen vietäväksi. Itse asiassa ei ole olemassa mieltä erillään ajatuksista, jotka tulevat ja menevät noudattaen omia lakejaan, ei teidän lakejanne. Ne hallitsevat teitä, koska olette kiinnostunut niistä. Juuri niin kuin Kristus sanoi: 'Älä tee pahalle vastarintaa.' Vastustaessanne pahaa vain vahvistatte sitä."

Nisargadatta ei tee asioista kohteita, hänelle todellisuus on yksi. Tämä ykseys on löydettävissä kokemuksessa, sitä ei voida pyydystää selityksin. Pyyteettömyys vapauttaa. Tahto on teko. Ja teossa on oltava tosis- saan.

Valvetilasi on unta on iloinen, valoisa ja oivallusta herättä lukukomeus. Kirja sisältää myös monia pikku ohjeita sille, joka haluaa harjoittaa itseään. Opettaja kehottaa meitä ottamaan jakamattoman huomion kohteeksi elämämme tärkeimman asian: itsemme. "Olette henkilökohtaisen maailmankäsitteutenne keskus — jollette tunne keskustusta, mitä muutakaan voitte tuntea?"

Riitta Suurla

KRIITTISEN KORKEAKOULUN JULKAISUSARJASSA ON TÄHÄN MENNESSÄ ILMESTYNYT:

- N:o 4 (1986) *Perheentupa, Antti-Veikko: YHTEISÖJEN YMMÄRTÄMISESTÄ. Sosiaalipedagogisen ajattelun lähtökohtia, 126 s. ; 50 mk*
- N:o 5 (1986) *Turunen, Kari E., NÄKÖKULMA PEDAGOGIIKKAAN. 30 s.; 20 mk, loppuunmyyty*
- N:o 6 (1987) *Turunen, Kari E.: TIETO JA KULTTUURI. 70 s.; loppuunmyyty*
- N:o 7 (1987) *Esko Paakkola ja Asta Haapalainen (toim.) METSÄLUONNON KAUTTA HENKISEEN KASVUUN. Lieksan seminaarin raportti 142 s.; 60 mk*
- N:o 8 (1988) *Esko Paakkola ja Tuula Lindstedt (toim.) IHMINEN LUZIFERIN JA AHRIMANIN JÄNNITTEESSÄ. Juhlamoniste Martti Tuomolalle 29.4.1988 90 s.; 50 mk, loppuunmyyty*
- N:o 9 (1988) *Liisa Kiesiläinen (toim.) KEHITTYVÄ PÄIVÄKOTI. 12 raporttia päiväkotityön kehittämisestä 64 s.; 40 mk*
- N:o 10 (1988) *Liisa Kiesiläinen: PÄIVÄKODIN KASVATUSKULTTUURI. 143 s.; 60 mk*
- N:o 11 (1989) *Matti Vaittinen: TEOLLINEN KULTTUURI. Hyvinvointi ja tiede 112 s.; 30 mk*
- N:o 12 (1989) *Matti Vaittinen, TERVEYS KULTTUURIFILOSOFISENA ONGELMANA. Teollinen kulttuuri elämänmuotona ja kokemuksena 133 s.; 30 mk*
- N:o 13 (1989) *Esko Paakkola (toim.) EUROOPAN SIELUNMATKA. Airiston seminaarin raportti 105 s.; 50 mk*
- N:o 14 (1990) *Liisa Kiesiläinen, PÄIVÄKOTI KASVATUSYHTEISÖNÄ 118 s.; 80 mk*

MONISTEITA SAA: KRIITTINEN KORKEAKOULU

Kasarmikatu 19
00130 Helsinki
puh. 90-624977